

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Melina Söelund

Ett offer är alltid ett offer!

- En jämförande studie av bevisvärderingen i våldtäktsmål och rånsmål

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Helén Örnemark Hansen
Termin för examen: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	8
1.3 Metod	8
1.3.1 Uppsatsens utgångspunkter	8
1.3.2 Rättsfallsstudie	10
1.3.3 Litteratur	11
1.4 Avgränsningar	11
1.5 Teori	12
1.6 Material	12
1.7 Forskningsläget	13
1.8 Begreppsdefinitioner	13
1.9 Disposition	14
2 BEVISPRÖVNING I BROTTMÅL	15
2.1 Aktuell statistik vid våldtäkt	15
2.2 Bevisvärdering	15
2.3 ”Ställt utom rimligt tvivel”	16
2.4 Värdering av utsagor som bevis	16
2.5 Stödbevisning	17
2.6 Brister i värderingen	18
3 BROTTSOFFERPERSPEKTIV	20
4 RÄTTSSÄKERHET OCH RÄTTSTRYGGHET	21
5 RÄTTSFALLSTUDIE	22
5.1 Ord står mot ord	23

5.1.1	Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömd)	23
5.1.2	Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)	24
5.1.3	Rättsfall C 12-04-05 RÅN	24
5.1.3.1	Rättsfall C1 (dömd)	24
5.1.3.2	Rättsfall C2 (dömd)	24
5.1.3.3	Rättsfall C3 (dömd)	25
5.1.4	Rättsfall D RÅN 12-04-18 (dömd)	25
5.1.5	Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)	25
5.1.6	Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	26
5.1.7	Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	26
5.1.8	Rättsfall H, åtalspunkt 2, 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)	27
5.1.9	Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	27
5.1.10	Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	28
5.1.11	Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)	28
5.1.12	Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dömd)	28
5.1.13	Tabell över variabler i 5.1	29
5.2	Domstolens bedömning av utsagorna	29
5.2.1	Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömda)	29
5.2.2	Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)	30
5.2.3	Rättsfall C 12-04-05 RÅN	30
5.2.3.1	Rättsfall C1 (dömd)	30
5.2.3.2	Rättsfall C2 (dömd)	30
5.2.3.3	Rättsfall C3 (dömd)	31
5.2.4	Rättsfall D RÅN 12-04-18 (dömd)	31
5.2.5	Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)	31
5.2.6	Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	32
5.2.7	Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	32
5.2.8	Rättsfall H, åtalspunkt 2, 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)	32
5.2.9	Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	33
5.2.10	Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	33
5.2.11	Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)	34
5.2.12	Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dom)	34
5.2.13	Tabell över variabler i 5.2	34
5.3	Stödbevisning	35
5.3.1	Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömda)	35
5.3.2	Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)	35
5.3.3	Rättsfall C 12-04-05 RÅN	35
5.3.3.1	Rättsfall C1 (dömd)	35
5.3.3.2	Rättsfall C2 (dömd)	36
5.3.3.3	Rättsfall C3 (dömd)	36
5.3.4	Rättsfall D 12-04-18 RÅN (dömd)	37
5.3.5	Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)	37
5.3.6	Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	37
5.3.7	Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	38
5.3.8	Rättsfall H 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)	39
5.3.9	Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	39
5.3.10	Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	39
5.3.11	Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)	40
5.3.12	Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dömd)	40
5.3.13	Tabell över variabler i 5.3	41
5.4	Domstolens bevisvärdering	41
5.4.1	Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömd)	41
5.4.2	Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)	41
5.4.3	Rättsfall C 12-04-05 RÅN	42
5.4.3.1	Rättsfall C1 (dömd)	42
5.4.3.2	Rättsfall C2 (dömd)	42
5.4.3.3	Rättsfall C3 (dömd)	43
5.4.4	Rättsfall D 12-04-18 RÅN (dömd)	43

5.4.5	Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)	43
5.4.6	Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	43
5.4.7	Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	44
5.4.8	Rättsfall H 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)	44
5.4.9	Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	45
5.4.10	Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)	45
5.4.11	Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)	45
5.4.12	Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dömd)	46
6	ANALYS	47
6.1	Hur värderar tingsrätten utsagor som bevis samt stödbevisning i våldtäktsmål jämfört med i rånfall?	47
6.2	Skillnader ur ett viktimologiskt perspektiv	51
6.3	Konsekvenser	53
6.4	Bevisvärdering	54
	BILAGA A	56
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	58
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	59

Summary

The purpose of this essay is to examine if there are differences between evaluation of evidence when the main evidence is the statement of the victim in cases of rape compared with cases of robbery (rån) and to discuss the problems with a possible discrepancy from the view of victims of rape. To fulfill the purpose a comparing legal case study is used in which the evaluation of evidence in cases of rape are compared with the evaluation of evidence in cases of robbery. The legal case study is focused on cases in which the statement of the victim is the primary evidence and where there is dissenting opinions. The problems with possible differences are discussed from a victimological perspective. Furthermore, the paper contains a discussion about consequences through the theories of legal rights (rättstrygghet) and rule of law.

The conclusions of the case study must be drawn with caution, mainly because of the limitations of samples in the case study. The outcome of the study, however, is anxious. It seems like cases which have so equivalent parameters as the chosen cases, should have more equal evaluation of evidence and possible more equal outcomes. It is shown in the legal case study, that there are differences in the court's evaluation of evidence in cases concerning robbery and cases concerning rape, when the primary evidence is statements. Those differences can be found in different parts of the evaluation of evidence. It is shown in the general evaluation, in the factors which the court points out as important and at the requirement of supporting evidence. In connection to the legal court study it emerged as if victims of rape are reviewed with skepticism in an early stage of the case. The reflection is based upon the general evaluation and circumstances like, that there is more focus on details in the statement, the behavior of the victim and the supporting evidence in cases of rape.

The essay is based on a victimological perspective and Christie's thesis about *Ideal Victims* has been chosen as tool to analyse and discuss the evaluation of evidence. Christie's thesis on ideal victims is used as argumentation about why there are differences in the evaluation of evidence. Among other things, there is a discussion about the circumstances that victims of robbery and its perpetrators are more likely to fulfil the criteria of Ideal victims than victims of rape. This can lead to the situation where victims are treated differently depending on what type of crime they have been exposed to. Victims of rape can for that reason have problems with being seen as reliable and perhaps questioned about their trustworthiness.

Finally the consequences of differences in the evaluation are discussed through the theories of a legal rights and rule of law. It is pointed out in the paper that the rule of law and its principles of predictability, equal treatment and protection against arbitrary rulings are to be applied also on victims of crimes. A high standard of proof leads to few or none are convicted of crimes they did not commit, but too high a standard of proof also result in few or none are convicted of crimes they have committed. The later scenario undermines law enforcement. The obvious choice, rather to free the accused than convict him, can in the long run lead to citizens losing faith in the legal system and the society's ability to law enforcement. This problem must continuously be kept in mind and discussed in order to find the right balance between these two opposites.

It is important to discuss any differences in the evaluation of evidence for the reason that there are so many conflicting, and as it seems preconceived, ideas involved when it comes to rape. These prejudices exist among ordinary people in the society, highly

educated as well as low educated and most likely also in the courts. Everyone has an opinion, consciously or unconsciously, about circumstances connected to sex and everyone has different perspectives and experiences regarding sex and rape. When it comes to robbery, the question is not as infected. The fact that different crimes can affect people in such different ways, should by itself lead to the result that it should be obvious to have a constant discussion about what is of importance in the evaluation of evidences. It is also important to constantly discuss what circumstances that affects or could affect the evaluation of evidence directly or indirectly.

Rape ought to be a complete equivalent situation to robbery without witnesses, if all moral concerns and preconceptions about sex are washed away. It might be impossible for the court to conclude what happened in the two situations, but the starting point should be the same. All individuals should enter al legal process as equal individuals who are not to be questioned, judged or evaluated in any other way than objectively. A person who has been a victim of a crime should always deserve to be treated equally, regardless of the crime committed against the person. A victim is a victim.

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att undersöka om det finns skillnader mellan den bevisvärdering som sker då målsägandens utsaga är huvudbevisning i våldtäktsmål jämfört med rånmål samt att resonera kring problematiken kring en sådan eventuell diskrepans för våldtäktsoffer. För att uppfylla uppsatsens syfte görs en rättsfallsstudie för att analysera våldtäktsmålen och sedan jämföra bevisvärderingen med den i rånmål. Rättsfallsstudien riktar in sig på mål där utsagan är den främsta bevisningen och där ord står mot ord. Problematiken kring eventuella skillnader diskuteras utifrån ett viktimologiskt perspektiv. Som en del av problematiken kommer en diskussion att föras utifrån teorierna om rättssäkerhet och rättstrygghet.

På grund av det begränsade urvalet av domar måste rättsfallsstudien tolkas med försiktighet. Det resultat som framkommit är dock bekymmersamt och det framstår som att rättsfallen, som bygger på så likvärdiga parametrar som de utvalda målen gör, borde ha en mer likvärdig bevisvärdering, och möjligtvis mer likvärdiga domslut. Det som framgår av rättsfallsstudien som gjorts är att det finns skillnader i hur domstolen värderar bevis i våldtäktsmål och i rånmål då utsagan är den främsta bevisningen. Skillnaderna finns i flera olika moment i bevisvärderingen, i den övergripande värderingen, i de faktorer som tingsrätten lägger vikt vid samt vid kravet på stödbevisningen. I samband med rättsfallsstudien uppstod en känsla av att våldtäktsoffers utsagor oftare betraktas med skepsis i inledningsfasen på ett sätt som inte upplevs i rånmål. Denna känsla baseras bland annat på den övergripande värderingen samt på att det finns större betoning på detaljer i utsagan, målsägandens beteende och stödbevisning i våldtäktsmål.

Uppsatsen utgår från ett viktimologiskt perspektiv och Christies tes om ideala offer har valts för att analysera och diskutera bevisvärderingen. Christies tes om *Ideala offer* tillämpas för att föra ett resonemang kring varför det finns skillnader i bevisvärderingen. Bland annat förs en diskussion kring att våldtäktsoffer sällan passar in i mallen för ett idealiskt offer medan råoffren och dess förövare har lättare för att uppfylla de kriterier som ställs. Detta kan leda till att offer behandlas olika beroende på vilket brott de varit utsatt för. Det kan även leda till att våldtäktsoffer som inte uppfyller förväntningarna på ett offer få problem med att ses som tillförlitliga och att få sina utsagor bedömda som trovärdig.

Slutligen behandlas eventuella konsekvenser av skillnader i bevisvärderingen utifrån teorierna om rättstrygghet och rättssäkerhet. Det tas upp i framställningen att rättssäkerhet och samma principer om förutsägbarhet, likabehandling och skydd mot godtycke även måste gälla ett brottsoffer. Ett högt beviskrav leder till att få eller ingen döms för brott som de inte har begått, men ett för högt beviskrav leder även till att få eller ingen döms för brott som de har begått. Det senare scenariot underminerar brottsbekämpningen. Det självklara valet, att hellre fria än att fälla, kan i det långa loppet leda till att medborgare tappar tron på rättsystemet och samhällets förmåga till brottsbekämpning. För att hitta rätt balans mellan dessa två motpoler måste problematiken hela tiden hållas i åtanke och diskuteras.

Det är av vikt att diskutera eventuella skillnader i bevisvärderingen av just den anledningen att det finns så många motstridiga, och som det verkar förutfattade

meningar inblandade när det gäller våldtäkt. Dessa fördomar finns bland vanliga människor i samhället, högutbildade som lågutbildade, samt med största sannolikhet även i domstolarna. Alla har en åsikt, medvetet eller omedvetet, om omständigheter som har med sex att göra och alla har olika utgångspunkter och erfarenheter när det gäller sex och våldtäkt. När det gäller rån är frågan inte lika infekterad. Att olika måltyper kan beröra människor på så skilda sätt borde i sig leda till att det vore en självklarhet att ha en levande diskussion om vad som är av vikt vid bevisvärderingen, samt att ständigt resonera kring vad som påverkar eller vad som kan påverka en bevisvärdering direkt eller indirekt.

Om alla moraliska betänkligheter och förutfattade meningar om sex skalas bort, borde våldtäkt vara en fullständigt likvärdig situation som ett personrån utan vittnen. Det kan vara omöjligt för rätten att reda ut vad som hänt i de två situationerna, men utgångspunkten borde vara densamma. Alla individer bör gå in i en rättsprocess som jämbördiga individer som inte ifrågasätts, bedöms eller värderas på något annat sätt än sakligt. En person som varit utsatt för ett brott bör alltid förtjäna att bli behandlad på ett likvärdigt sätt, oavsett vilket brott som har begåtts mot personen. Ett offer är ett offer.

Förord

Stort tack till min familj för stöd och uppmuntran under mina studieår och under skrivandet av denna uppsats. Särskilt tack till Emilia för din korrekturläsning, för att du alltid är villig att diskutera och lyssna på mina tankar samt för att du alltid ställer upp.

Ett stort tack ska även riktas till er övriga som har korrekturläs och på andra sätt hjälpt mig i mitt uppsatsskrivande, utan er hade det varit svårt!

Malmö, mars 2014

Melina Söelund

Förkortningar

BRÅ	Brottsförebyggande rådet
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NTU	Den Nationella trygghetsundersökningen
RB	Rättegångsbalken (1942:740)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det är värre att sitta i fängelse än att bli våldtagen! Det påstod en av studenterna under en föreläsning på juristprogrammet. Uttalandet ledde till starka reaktioner från flera av de övriga studenterna. Anmärkningen inspirerade dock även till denna uppsats, eftersom det så tydligt illustrerar de motstridiga principerna som ställs på sin spets i samband med bevisvärdering i våldtäktsmål. Studenten uttryckte indirekt principen om att domstolen hellre ska fria än fälla, samt att fokus ska ligga på gärningsmannen och inte på brottsoffret. Uttalandet och de reaktioner som uppstod visar på de starka och motstridiga åsikter som finns kring våldtäkt och bevisvärdering i våldtäktsmål. Under våren 2014 har denna känsloladdade debatt nått utanför juristvärlden i samband med den friande domen från Lund tingsrätt i mål B 5865-13. I målet friades en 27-åring för våldtäkt på grund av att den tilltalade inte bedömdes ha uppsåt till våldtäkt. Den friande domen har skapat vilda debatter både i media och bland gemene man, samt har lett till att ett nytt direktiv tagits fram för att få igenom en lagändring inom sexualbrott.

Idén att skriva en uppsats inom ämnet våldtäkt uppstod vid ovan nämnda föreläsningstillfälle. Det kändes viktigt att undersöka varför våldtäktsmål inte kan diskuteras på samma sakliga nivå som andra rättsområden och varför det verkar finns så många fördomar och åsikter involverade när det gäller offer och gärningsmän. Den slutliga idén, att ge uppsatsen den aktuella utformningen, uppstod i samband med genomläsningen av ett flertal våldtäktsdomar från Malmö tingsrätt. I de fall målsägandes utsaga var den främsta bevisningen, eventuellt med viss stödbevisning såsom beteende efter händelsen, blev nästan ingen fälld.

En brist på fällande domar skulle i det långa loppet kunna leda till att färre anmäler brott och att förtroende för rättsregler och rättsstaten därigenom urholkas. Det verkade därför viktigt att undersöka om det finns olikheter i hur en person som hävdar sig vara utsatt för ett brott bedöms, samt om bedömningen av personens utsagas tillförlitlighet eller icke-tillförlitlighet beror på personens beteende eller på situationen som personen varit utsatt för. Vid genomläsningen av domarna föreföll det som att det i anslutning till bevisvärderingen i sexualbrott finns en underliggande förmodan om att målsäganden kanske ljuger. I samband med denna iakttagelse väcktes frågan, om det ser likadant ut i alla straffrättsliga mål eller om denna ingångsvinkel är specifikt för våldtäkt. Om bevisvärderingen i våldtäktsmål är unik, eller om det sker en likvärdig bevisvärdering i alla brottmål, blev därför det nav som uppsatsen kretsar kring. För att ta reda på detta togs ett beslut om att göra en empirisk undersökning där bevisvärderingen i våldtäktsmål undersöks tillsammans med ytterligare en brottstyp. Efter noga överväganden valdes rån som jämförande parameter.

En slutsats som dragits av de artiklar och texter som är skrivna i samband med omdiskuterade domar eller skrivelser, är att de främst fokuserar på gärningsmannens rättigheter och vikten av tesen hellre fria än att fälla. Denna uppsats betonar istället brottsoffret och belyser rättsprocessen ur brottsoffrets perspektiv. Att lyfta fram brottsoffret i rättsprocessen bedöms som av yttersta vikt för att få en rättvis rättsprocess

för alla parter. Exempelvis har forskning visat att ett brottsoffer är i tydligt behov av stöd, skydd och upprättelse¹.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka om det finns skillnader mellan den bevisvärdering som sker då målsägandeutsagan är huvudbevisningen i våldtäktsmål jämfört med rånmål, samt att resonera kring problematiken kring en sådan eventuell diskrepans för våldtäktsoffer. För att uppfylla uppsatsens syfte kommer en rättsfallsstudie att göras för att analysera våldtäktsmålen och sedan jämföra bevisvärderingen i våldtäktsmålen med bevisvärderingen i rånmål. Problematiken kring en diskrepans diskuteras utifrån ett viktinologiskt perspektiv. Som en del av problematiken kommer en diskussion att föras utifrån teorierna om rättssäkerhet och rättstrygghet.

För att uppnå uppsatsens syfte besvaras följande frågeställningar i framställningen:

- *Hur ska målsägandeutsagan bevisvärderas enligt gällande rätt?*
- *Hur värderar tingsrätten utsagor som bevis samt stödbevisning i våldtäktsmål jämfört med i rånmål?*
- *Kan skillnader i tingsrättens bevisvärdering förklaras utifrån ett viktinologiskt perspektiv?*
- *Vilka konsekvenser kan skillnader i bevisvärderingen leda till för våldtäktsoffer?*

1.3 Metod

1.3.1 Uppsatsens utgångspunkter

Uppsatsens inriktning på bevisvärdering av utsagor i mål där huvudbevisningen är utsagor, har valts på grund av att det i värderingen av utsagor finns risk för att normer och förutfattade meningar influerar bedömningen. För att besvara studiens frågeställningar samt uppfylla syftet med uppsatsen, används först och främst en empirisk undersökning som metod. I den empiriska undersökningen analyseras bevisvärderingen i våldtäktsmål och rånmål för att belysa eventuella skillnader i rättens bevisvärdering när det främst finns utsagor. En rättsdogmatisk metod används även för att tydliggöra det rättsläge som föreligger i svensk rätt.

Framställningens huvudfokus ligger på bevisvärdering i våldtäktsmål och målsägandeutsagor i rånmål har valts som en jämförande parameter. På grund av inriktningen mot våldtäkt kommer gällande rätt och analysdelen att betona bevisvärdering i våldtäkt och inte i rånmål. Av samma anledning sker endast en problematisering av eventuella skillnader i bevisvärderingen utifrån våldtäktsoffrets perspektiv.

En viktig utgångspunkt i uppsatsen är att det i fall då ord står mot ord inte ska spela någon roll vilken handling som åsyftas. Det görs således inte någon skillnad på om en

¹ Enarsson, Västerås 2013, s. 14.

person hävdar att denne inte befann sig på en plats eller om personen hävdar att ett samlag var frivilligt. Denna likvärdiga behandling baseras på bedömningen att det i grund och botten rör sig om samma problematik oavsett hur det framställs. En person hävdar att en annan person med våld eller hot har avtvingat en egendom eller utnyttjat en person, medan den andra personen hävdar att detta inte har skett. Vad den tilltalade hävdar som sitt försvar är i det här sammanhanget inte relevant. Det relevanta är att två skilda åsikter finns om vad som har föregått och att domstolen ska värdera målsägandens utsagas bevisvärde och bedöma om den når upp till beviskravet. Bevisvärderingen ska avgöra om den tilltalade med våld eller hot har skadat den andra personen materiellt, psykiskt eller fysiskt.

Från början övervägdes både rån, grov kvinnofridskränkning och misshandel som jämförande brott. Bevisvärdering i personrån valdes som jämförande parameter på grund av att brottet bedöms som det brott som ligger närmast våldtäkt både i bedömningen samt i de problem som kan uppstå vid bevisvärderingen. Detta baseras på att ett personrån liksom våldtäkt ofta sker i situationer utan vittnen och teknisk bevisning. Skador som kan styrka brottet verkar även vanligare i mål som rör grov kvinnofridskränkning och misshandel. Personrån och våldtäkt sker ofta i mörka rum och på öde gator, genom hot och tvång, och det är endast de två parterna som vet vad som har hänt eller om något har hänt. Självklart skiljer sig situationen något, då det till exempel oftare handlar om personer som känner varandra i våldtäktsmål. Detta påverkar dock inte nödvändigtvis likheterna mellan bevisvärderingen av utsagor i våldtäktsmål och i personrånsmål. Oavsett hur situationen har uppstått eller vilken relation parterna har så handlar det om situationer där ord står mot ord, vilket leder till att bevisvärderingen i båda måltyperna främst ska avgöra bevisvärdet av utsagor. För att en jämförelse ska vara möjlig och givande har dock vissa rånsmål valts bort, se urvalsprocessen nedan. Urvalet har gjorts för att en jämförelse ska kunna göras mellan mål med så likvärdiga sakförhållanden som möjligt.

Detta angreppssätt, att bortse från yttre faktorer så som vilken gärning det rör sig om och omständigheterna i fallet, samt endast jämföra själva förfarandet i bevisvärderingen, har valts av flera anledningar. Den främsta anledning är att det bedöms som viktigt att ta bort alla faktorer som är oväsentliga vid studien av hur själva bevisvärderingen görs, och belysa bevisvärderingen i detalj. Vid en detaljstudie bör det på ett tydligt sätt kunna studeras samt jämföras hur likvärdiga faktorer behandlas i olika måltyper. Att kunna jämföra hur olika måltyper behandlas bedöms som av viktigt för ett rättssäkert system där rättssystemet är likvärdigt för alla. Om de yttre faktorerna inte skalas bort är det inte möjligt att göra en jämförelse eftersom avvikelser alltid kan förklaras bort genom olika omständigheter och små skillnader i helhetsbilden. Vidare kommer betraktarens förutfattade mening alltid att påverkas av helheten på ett sätt som inte är möjligt vid en detaljstudie. I en detaljstudie jämförs istället detaljer med likartade detaljer utan att det är möjligt att bli påverkad av yttre omständigheter, exempelvis en situation eller målsägandens beteende.

Uppsatsens fokusering på brottsoffer är relevant för att kunna se det komplexa bakom eventuella skillnader i bevisvärdering mellan rånsmål och våldtäktsmål samt för att kunna problematisera kring varför det i så fall finns motstridigheter mellan de olika värderingarna. Nils Christies tes om ideala offer har valts ut som en förklarande faktor till varför det kan finnas en skillnad i värderingen. Christie tes tillämpas då den bedöms som en intressant ingångsvinkel ur ett brottsofferperspektiv. Christie har även tyngd i

detta sammanhang som en välkänd författare inom brottsofferforskning och det refereras ofta till hans föreställning om ideala offer i andras texter.

Valet av metod, teori och perspektiv på brottsoffer påverkar uppsatsens slutsats. Bland annat diskuteras inte andra möjliga orsaker till eventuella skillnader så som exempelvis gärningsmannens uppträdande eller sociala status. Ett annat perspektiv hade kunna leda till ett annat resultat. Uppsatsens slutsats påverkas även av de författare samt deras texter som valts ut. Till exempel leder tillämpningen av Christies tes om ideala offer till att eventuella olikheter i bevisvärderingens fokus, kopplas till offret och dess person. Det är därför viktigt att poängtera att Christies tes endast är ett hjälpmedel för att lyfta fram en tänkbar orsak till varför offer behandlas på olika sätt. Slutligen påverkas framställningens slutsats även av de rättsfall som slumpvis valts ut. Om det hade rört sig om andra mål skulle slutsatsen möjligtvis ha kunnat bli en annan.

Det är också viktigt att betona att uppsatsen inte gör ett försök att bedöma de aktuella rättsfallens riktighet. Uppsatsen målsättning är, som ovan nämnt, att undersöka om det finns skillnader i bevisvärderingen, då utsagor är huvudbevisningen, samt göra en konsekvensanalys av vad skillnader i bevisvärderingen kan leda till. Den övergripande diskussionen rör alltså skillnader i bevisvärderingen samt dess konsekvenser och inte de specifika domslutens riktighet.

1.3.2 Rättsfallsstudie

Eftersom slutsatserna påverkas av de mål som används i rättsfallsstudien har det varit viktigt att ha en i förväg noga definierad urvalsprocess av domar. Detta för att undvika risken att de domar som styrker syftet väljs ut. En utförlig redovisning av denna metod är nödvändig för att göra urvalsprocessen transparent. Urvalsprocessen, av studiens rättsfall, har genomförts genom att först göra en sökning på *Infоторget Juridik* med sökordet *rån* respektive *våldtäkt* för aktuellt år, 2012, och aktuell tingsrätt, Malmö tingsrätt. De aktuella rättsfallen har därefter gått igenom och de rättsfall som har rån som en åtalpunkt respektive de som har våldtäkt, ej mot barn, som åtalpunkt har sedan valts ut. I våldtäktsmålen har de mål valts ut där bevisvärderingen av utsagor står i fokus. Bland rånmålen har sedan en rensning gjorts för att sortera ut de mål som har omständigheter som motsvarar situationen i våldtäktsmål. Samtliga rånmålen granskades, med utgångspunkt i första januari 2012, fram till det datum då lika många åtal om rån, med jämförbara parametrar, hade hittats som antalet våldtäktsmål. Efter ett likvärdigt antal hade sorterats ut, sju åtal om rån och sju åtal om våldtäkt, slutade genomgången av rånmål. Av den anledningen har det därför inte gjorts en heltäckande undersökning av rånmålsdomar för hela år 2012. De rättsfall som sorterades bort under genomläsningen framgår av bilaga A och där finns även en motivering till varför de valts bort.

Det urval som gjorts bland rånmålen har gjorts för att kunna jämföra mål med så likvärdiga faktorer som möjligt och där situationen, i möjligaste mån, motsvarar en våldtäktsituation. De utvalda rättsfallen har valts ut för att de rör situationer där ord står mot ord och där huvudbevisningen i målet är utsagor. I de fall då målsägandens berättelse styrks av vittnesmål där vittnet sett händelsen kommer åtalet inte att användas. Vidare har fall rensats bort där åtalet inte rör rån mot privatperson samt i situationer där det finns fler än en målsägande. Det senare har valts bort då målsäganden i de fallen kan styrka varandras berättelser. Mål där målsäganden inte

själv kommer ihåg vem som har begått handlingen, eller inte har sett den som har begått gärningen, har även valts bort då detta inte överensstämmer med den här aktuella våldtäktssituationen då målsäganden pekar ut en specifik person.

1.3.3 Litteratur

I uppsatsens inledningsfas gjordes en översikt över aktuell forskning på området för att sedan välja ut de teoretiker och texter som föreföll relevanta för uppsatsens ämne. Christian Diesen och Eva F. Diesen bok, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, är en publikation som används återkommande genom uppsatsen. Då Christian Diesen bedöms som tongivande inom doktrinen och central inom området, samt eftersom Diesen och Diesens rättsfallsstudie av tingsrättsdomar är den mest ingående inom det aktuella ämnet, tas många av Diesen och Diesens slutsatser kring utsagevärdering upp i framställningen nedan. Det bedöms som relevant att redogöra för slutsatserna då Diesen och Diesen, utöver att ha gjort den mest omfattande undersökningen av tingsrättsdomar, även har ett brottsofferperspektiv på sina slutsatser. Det är dock av vikt att poängtera att trots Diesen och Diesen har gjort den största statistiska undersökningen bör deras slutsatser, precis som all doktrin, kritisk granskas och ifrågasättas. Relevant doktrin som på ett tydligt sätt stödjer eller motsäger Diesen och Diesen har inte hittats.

Avsnitt 2.1, används för att belysa viss statistik kring våldtäktsmål. Detta avsnitt har tagits med för att ge en bakgrund till de frågeställningar som tas upp. Avsikten med avsnittet är även att visa varför det är viktigt att diskutera uppsatsens syfte utifrån ett brottsofferperspektiv.

1.4 Avgränsningar

På grund av uppsatsens begränsade omfång har det varit nödvändigt att avgränsa rättsfallsstudien till domar från en domstol under en kortare tidsperiod. Detta påverkar naturligtvis resultatet av undersökningen. För att dra långtgående slutsatser av undersökningens resultat hade ett större empiriskt material varit önskvärt. Det behövs en större komparativ rättsfallsstudie inom det aktuella området, men en sådan undersökning faller tyvärr utanför ramarna för denna uppsats. Uppsatsen kan dock ses som en förstudie och inspirera till fortsatt forskning på området.

I uppsatsen analyseras ett antal tingsrättsdomar. Det hade varit intressant att även undersöka hur hovrätten värderar bevisning i ett överklagat mål eller i andra mål, men av tids- och utrymmesskäl har uppsatsen avgränsats till att endast fokusera på hur tingsrätten gör sin bevisvärdering. Denna avgränsning har även gjorts eftersom tingsrätten bedöms som den instans som gör själva prövningen, medan hovrätten endast utför en överprövning. En annan anledning är att det bedöms ha mer aktualitet att undersöka tingsrättsdomar då det oftast är tingsrättens domskäl som får uppmärksamhet i media. Slutligen uppfattas det som mer intressant att fokusera på hur samma domstol värderar bevisning av utsagor i olika typer av mål än att diskutera domslutens riktighet i förhållande till hur hovrätten värderar samma typ av bevis. En fortsatt studie av de aktuella domarna i hovrätten hade dock varit intressant och kan även detta vara ett ämne för fortsatt forskning.

I avhandlingen *Hans (ord) eller hennes? - En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp* har Ulrika Andersson gjort en gedigen undersökning av rättsfall från hovrätten. Andersson använder en diskursanalys för att undersöka underliggande föreställningar om rättsskyddssubjektets kön, kropp och sexualitet. Det kunde ha gett uppsatsen ytterligare tyngd att även väga in Anderssons slutsatser kring diskurser i sexualmål i analysen. Det skulle dock kräva ytterligare ingående forskning samt ta en stor del av uppsatsen i anspråk, vilket av tids- och platsbrist gör en avgränsning nödvändig.

Avsnittet där bevisprövningen behandlas har avgränsats till att endast gå in på bevisvärdering som helhet. Stycket går därför inte närmare in på, ur uppsatsens perspektiv, mindre aktuella områden. Till exempel sker inte en genomgång eller granskning av bevisteman, rättsfakta, bevisbörda, direkta bevis, hjälpfakta och dylikt.

1.5 Teori

Framställningens teoretiska utgångspunkter är ett viktimologiskt perspektiv samt teorierna om rättstrygghet och rättsäkerhet. Det aktuella perspektivet har valts på grund av den betoning som ligger på brottsoffret och inte på gärningsmannen. Teorierna om rättsäkerhet och rättstrygghet har i sin tur valts då de bedöms som de principer som utgör rättssystemets fundamentala grund. Teorierna används för att problematisera kring de konsekvenser som skillnader i bevisvärderingen kan leda till för ett våldtäktsoffer.

Viktimologi eller läran om brottsoffer inrymmer ett brett forskningsfält som syftar till att identifiera, belysa och definiera hur personer som utsätts för ett brott påverkas av detta. Bland annat forskas det inom viktimologi kring frågor om vem som är ett offer, brottsoffrets rättsliga ställning samt offrens reaktioner och uppfattning av sin egen utsatthet. En inriktning, den kritiska viktimologin, fokuserar på själva begreppet brottsoffer och på tesen att statusen som brottsoffer endast kan uppnås om politiska intressen tjänar på det eller om individen själv är så stark att denna kan hävda sin rätt.² I Malin Åkerström och Ingrid Sahlins bok, och därigenom Christies text om ideala offer i boken, ligger fokus på de föreställningar som finns om brottsoffer och på antagandet att beteckningen är socialt konstruerad.³

1.6 Material

Det är tingsrättsdomar från Malmö tingsrätt som ligger till grund för den empiriska undersökningen i uppsatsen. De domar som används i rättsfallsstudien är domar från Malmö tingsrätt från år 2012, där en av åtalspunkterna är våldtäkt eller rån. Visst urval görs dock bland domarna i enlighet med den process som beskrivs i avsnittet metod. Sju våldtäktsdomar och sju åtal om rån behandlas i undersökningen. Det material som används för att fastslå gällande rätt är lagtext, doktrin och aktuella domar från HD. Därtill har statistik från BRÅ samt doktrin använts för att visa hur situationen kring våldtäktsmål ser ut idag.

² Enarsson, Västerås 2013, s. 35-38.

³ Åkerström & Sahlin (red.), Lund 2001, s. 7.

Här är det även viktigt att tillägga att statistik från BRÅ endast till viss del har använts. Då det inte på alla områden har gått att få fram den statistik som behövts har det i vissa delar inte varit möjligt att använda BRÅ:s statistik fullt ut. I avsnittet ”Aktuell statistik vid våldtäkt” har därför en del av statistiken sitt ursprung i Diesen och Diesens bok *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. Även författarna till boken har haft problem med att få fram nödvändig statistik från BRÅ⁴ och de har därför gjort en egen omfattande statistisk undersökning. En av de brister som finns i BRÅ:s statistik är bland annat att det inte går att följa en anmälan fram till en dom. Vidare går det inte att jämföra anmälningar med fällande domar, då anmälningarna redovisas som antal brott medan domar redovisas som antalet fällda personer.

1.7 Forskningsläget

Dießen och Dießen har i sin bok *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen* sammanfattat den ingående och gedigna rättsfallsstudie av våldtäktsdomar som de gjort under flera år. Studien omfattar samtliga domar från 2004, 2006 och 2010 inom området våldtäkt från hela landet. Rättsfallsstudien har bland annat fokus på den värdering av utsagor som görs i tingsrätten och har gjorts ur ett brottsofferperspektiv. Vidare problematiserar Dießen och Dießen kring den praxis som finns på området och som påverkar tingsrättsdomarna, de förutfattade meningar som finns kring våldtäkt samt olika statistiska parametrar.

En annan författare som har gjort en omfattande rättsfallsstudie är Andersson. I doktorsavhandlingen *Hans (ord) eller hennes? - En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp* studerar Andersson en stor mängd hovrättsdomar från 1999 för att undersöka underliggande föreställningar om rättsskyddssubjektets kön, kropp och sexualitet. Andersson uppger i avhandlingen att den mest centrala diskursen vid hovrättens prövning av gränsdragande rekvisit är *offrets viljeuttryck*. Offrets kropp är öppen om offret inte själv gör motstånd, något som skapar en tillgänglighet och en passiv sexualitet hos rättsskyddssubjektet. Den aktuella frågan kring den tilltalades våld omvandlas istället till att handla om målsägandens vilja.

1.8 Begreppsdefinitioner

Ett flertal av de begrepp som tillämpas har flera betydelser eller används på olika sätt. I denna framställning är begreppen *trovärdighet* och *tillförlitlighet* centrala. Enligt Anna Kaldal och Katrin Lainpelto innebär trovärdighet den subjektiva och intuitiva känslan en person får för en utsaga. För att bedöma utsagans bevisvärde måste den dock ställas mot hjälpfakta och den misstänkta berättelse för att avgöra utsagans tillförlitlighet. En tillförlitlig målsägandets utsaga kan vara tillräcklig för en fällande dom trots att den tilltalade nekar till gärningen.⁵ I denna framställning används begreppen trovärdighet och tillförlitlighet i enlighet med Kaldal och Lainpelos definition. I situationer då begreppen tas upp i samband med domar eller doktrin har dock de begrepp som använts i domen eller doktrinen behållits och därigenom fått den innebörd som författaren och domstolen har valt att lägga i den.

⁴ Diesen & Dießen, Vanda, Finland 2013, s.14-15.

⁵ Kaldal & Lainpelto, JT 2009-10 s. 99.

Ett annat begrepp som tillämpas på flera olika sätt är brottsoffer. Benämningen brottsoffer har flera olika innebörder både i litteraturen och inom viktimologin. I denna framställning betecknar termen brottsoffer den individ som varit utsatt för ett brott.

1.9 Disposition

Gällande rätt behandlas i kapitel 2. Bland annat tas lagtext och praxis upp som är aktuella för bevisvärdering av utsagor och stödbevisning, samt viss statistik och doktrin inom ämnet. Under kapitel tre och fyra sker sedan en fördjupning av brottsofferperspektivet med inriktning på ideala offer samt en genomgång av rättssäkerhet och rättstrygghet. Kapitel fem innehåller den rättsfallsstudie som uppsatsen bygger på. Rättsfallsstudien är disponerad på så sätt att ett antal faktorer har valts ut som systematiskt lyfts fram från varje rättsfall under separata avsnitt. Slutligen sker en analys av det som framkommit i rättsfallsstudien i kapitel sex tillsammans med en diskussion kring de frågeställningar som nämnts ovan.

2 Bevisprövning i brottmål

2.1 Aktuell statistik vid våldtäkt

Av *Den nationella trygghetsundersökningen* från 2011 framgår att det uppskattade antalet våldtäkter bland befolkningen 2010 var 18 000. Det faktiska antalet kan dock vara högre eller lägre beroende på mörkertal och osäkerhet kring vad som ingår i begreppet våldtäkt.⁶ År 2011 anmäldes 6532 våldtäkter, varav 2206 av dessa berörde barn under 15 år medan det år 2012 anmäldes 6324 våldtäkter varav 2065 var mot barn under 15 år. År 1975 anmäldes däremot 768 våldtäkter, varav 100 var mot barn under 15 år.⁷

Enligt Diesen och Diesen beror den kraftiga ökningen över tid sannolikt på en ökad anmälningstendens, men det är svårt att avgöra om även våldtäkter i sig har blivit fler. Enligt det statistiska underlag som tas upp i Diesen och Diesens bok framgår det att även om anmälningarna om våldtäkt har ökat tjugofalt sedan 1965, är det på ett ungefär samma antal personer, runt 200 stycken, som fälls för våldtäkt varje år. Detta trots de lagändringar som har gjorts under mellanliggande år. Det har även varit ungefär samma antal personer som har ställts inför rätta, mellan 200 och 300 personer årligen, de senaste 40 åren.⁸

Beträffande den allmänna friandefrekvensen för samtliga brott, ligger den under 5 procent. I våldtäkt har friandefrekvensen dock, enligt Diesen och Diesen, ökat från 10 procent på åttiotalet till 22 procent 2006. Slutligen åtalades 313 personer för våldtäkt 2010 varav 34 procent friades. De fall som frias i högre grad än tidigare är, enligt Diesen och Diesen, främst de mål där ord står mot ord.⁹

2.2 Bevisvärdering

I 35 kap. 1§ RB fastslås principen om fri bevisprövning för domstolen. I principen ingår även fri bevisvärdering. Fri bevisvärdering innebär, som det låter, att det inte finns några regler för hur bevisningen ska värderas och att domstolen kan beakta allt det som har förekommit vid huvudförhandlingen. Det är med andra ord i princip upp till domstolen att avgöra hur högt bevisvärde en utsaga har.¹⁰ Det finns, trots detta, vissa riktlinjer i förarbeten till RB kring bevisvärderingen. Av förarbetena framgår att domstolen inte ska låta värderingen stanna vid dennes subjektiva åsikt utan värdera bevisen objektivt. Vidare ska bevisvärderingen tydligt redovisas i domen och värderingen ska kunna förstås och uppfattas av omdömesgilla personer.¹¹ Slutligen ska

⁶ Brottsförebyggande rådet, *Den Nationella trygghetsundersökningen*, 2011, s. 40-41.

⁷ Brottsförebyggande rådets statistikdatabas över anmälningar.

⁸ Diesen & Diesen, Vanda, Finland 2013, s. 19-29.

⁹ Diesen & Diesen, Vanda, Finland 2013, s. 28-29.

¹⁰ Zeteos lagkommentaren till 35:1 RB, stycke *Allmänt om bevisvärdering*; Schelin, 2012, s. 19, 22-23.

¹¹ Lavén, Vällingby 2013, s. 79-80; Kungl. Maj:ts proposition nr 5 år 1942, s. 322.

bedömningen inte baseras på totalintrycket av det som framlagts och inte heller baseras på godtycke eller intuition.¹²

Peter Fitger med flera, betonar i lagkommentar till 35 kap. 1§ RB vikten av en god domskrivning. I en dom ska de skäl, som talar för eller emot rättsfakta, och som motiverar en viss utgång av bevisfrågorna redovisas. Detta innebär inte att alla de omständigheter som har influerat bevisvärderingen ska redovisas i detalj, men domskälen ska ge en förståelse för domslutet.¹³

2.3 ”Ställt utom rimligt tvivel”

Bevisningen i ett mål måste nå upp till en viss höjd för en fällande dom. ”Ställt utom rimligt tvivel” är det beviskrav som ska användas vid vanliga objektiva rekvisit. Detta konstaterades först i NJA 1980 s. 725 och senare i NJA 1982 s. 164. I det senare målet framgår det av domskälen att det måste ”... för en fällande dom krävas att det blivit ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade gjort sig skyldig till brott i enlighet med åtalet.”¹⁴

Vad som exakt menas med ”ställt utom rimligt tvivel” har diskuterats. Roberth Nordh skriver i *Bevisrätt B* att ett beviskrav ska sättas så högt att det så långt som möjligt undviker att en oskyldig person döms. Samtidigt får beviskravet inte sättas för högt då det i så fall kan underminera brottsbekämpningen och motarbeta att det rent faktiskt går att fälla en person som har begått ett brott. Därtill uppger Nordh att Torkel Gregows bedömning av beviskravet är det som bäst beskriver beviskravets höjd.¹⁵ I Svensk juristtidning skriver Gregow angående beviskravet ”att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig.”¹⁶ Till detta skriver Nordh att det endast ska vara en teoretisk möjlighet att åklagarens påstående inte speglar verkligheten vid en fällande dom.¹⁷

2.4 Värdering av utsagor som bevis

I ett brottmål är utsagor ofta en avgörande del av bevisningen och därför måste utsagans bevisvärde bedömas av domstolen. Vid en utsagevärdering brukar begreppen trovärdighet och tillförlitlighet användas. Trovärdighet innebär normalt att det vid en bedömning av en utsaga sker en subjektiv bedömning av utsagan och av den som avger utsagan. Vid en subjektiv bedömning tas andra faktorer, så som målsägandens uppträdande och beteende under rättegången, i beaktning, för att avgöra hur trovärdig utsagan är och för att avgöra hur sanningshaltig den är. Vid en tillförlitlighetsbedömning ställs utsagan mot andra faktorer som framkommit under huvudförhandlingen, exempelvis andra vittnesuppgifter eller hur omständigheterna var när händelsen inträffade. Att enbart grunda en bevisvärdering på en trovärdig utsaga kan vara problematisk då en utsaga och den som avger den kan verka mycket

¹² Schelin, 2012, s. 22-23.

¹³ Fitger m.fl. Rättegångsbalken (oktober 2013, Zeteo) kommentar till 35 kap, 1§ under stycke *Allmänt om bevisvärdering*.

¹⁴ NJA 1980 s.725; NJA 1982 s. 164.

¹⁵ Nordh, Västerås 2011, s.37-38.

¹⁶ Gregow, SvJT 1996 s. 509-510.

¹⁷ Nordh, Västerås 2011, s.38.

trovärdig, men ändå gå emot det som i övrigt framkommit.¹⁸ Kaldal och Lainpelto förtydligar begreppen i artikeln *Nya sexualbrottsprejudikat*. När det rör en utsaga så innebär trovärdighet den subjektiva och intuitiva känslan en person får för en utsaga. För att bedöma utsagans bevisvärde måste den dock ställas mot hjälpfakta och den misstänkta utsaga för att avgöra utsagans tillförlitlighet. En tillförlitlig utsaga kan vara tillräcklig bevisning för en fällande dom, trots att den tilltalade förnekar gärningen.¹⁹ Enligt Andersson är det dock främst i doktrinen som det görs en skillnad mellan de två begreppen. Ofta glider bedömningarna ihop och begreppen används inte konsekvent i HD.²⁰

I NJA 2010 s. 671 framhålls vissa erfarenhetssatser för hur en målsägandes utsaga ska bedömas, bland annat poängteras att det är komplicerat att värdera en utsaga med hjälp av det intryck som rätten får av målsäganden. Fokus bör läggas ”vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar.”²¹ Att den generella bedömningen bör göras av utsagan som lämnats och inte av personens allmänna trovärdighet, något som skett i äldre praxis, framhålls även av Fitger m.fl. i kommentaren till 35 kap. 1§ RB.²²

I våldtäktsdomen NJA 2009 s. 447 I och II fastslog HD att det för en fällande dom, i sexualbrott liksom i andra brottmål, inte är tillräckligt att målsägandes utsaga vägs mot den tilltalades och bedöms som mer trovärdig. I ett mål där det saknas vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning till stöd för åtalet kan en alltigenom trovärdig utsaga från målsägande i förening med vad som för övrigt har framkommit i målet, vara tillräcklig bevisning för en fällande dom. Exempelvis kan målsägandes beteende efter händelsen vara faktorer som bedöms i samband med utsagan. HD poängterar dock att målsägandes berättelse ska ha blivit kontrollerad så långt som möjligt under förundersökningen.²³

2.5 Stödbevisning

I *Nya sexualbrottsprejudikat* diskuterar Kaldal och Lainpelto NJA 2009 s. 447 I och II. Bland annat uppger de att domen kan tolkas som att HD gör kravet på stödbevisning generellt, alltså att en målsägande utsaga alltid ska stödjas av stödbevisning. Ett förbud mot att grunda en dom endast på målsägandens utsaga går dock emot principen på fri bevisföring. Detta skulle vidare leda till att stödbevisning blev det avgörande istället för utsagan, samt att domstolen bortser från faktorer så som brist på motbevisning.²⁴

Enligt Diesen och Diesen har NJA 2009 s.477 I och II lett till en ökad friandefrekvens då domstolarna blivit påverkade av kravet på stödbevisning. Trots att det är bristfälligt

¹⁸ Lavén, Vällingby 2013, s. 79-81.

¹⁹ Kaldal & Lainpelto, JT 2009-10 s. 99.

²⁰ Andersson, Malmö 2004, s. 202.

²¹ NJA 2010 s. 671.

²² Fitger m.fl. Rättegångsbalken (oktober 2013, Zeteo), kommentar till 35 kap. 1§, under avsnittet *särskilt om utsagors trovärdighet*.

²³ NJA 2009 s. 447 I och II.

²⁴ Kaldal & Lainpelto, JT 2009-10 s. 95-103.

definierat vad stödbevisning egentligen innebär, anges bristande stödbevisning som orsaken för en friande dom i två tredjedelar av de friande domarna 2010. Enligt Diesen och Diesen verkar tingsrätterna i sina domar ställa höga krav på mer direkt stödbevisning, såsom samverkande bevisning av vittnen, DNA och synliga skador. Detta är dock inte något som framställs i HD:s avgörande. Istället, anser Diesen och Diesen, att NJA 2009 s.447 I och II ger uttryck för att när det finns brister i målsägandens utsaga, så som en detaljlös utsaga, kan positiva hjälpfakta vara stödbevisning för utsagan. Ett exempel på sådan positiv hjälpfakta kan vara att den utsatta berättar för någon närstående om övergreppet i nära anslutning till händelsen. Ytterligare och tyngre stödbevisning ska inte behövas.²⁵ Kaldal och Lainpelto skriver vidare att HD i sin dom möjligtvis vill lägga större vikt vid homogenitet, alltså att utsagan blir starkare bevismässigt om den inte omfattar brister, hål och felaktigheter. Detta gäller även e contrario då brister, hål och felaktigheter gör att en utsaga kräver stark stödbevisning för att bevisen ska vara tillräckliga för en fällande dom.²⁶

2.6 Brister i värderingen

Det framgår av avsnitten ovan att bevisvärderingen av utsagor kan vara problematisk och svår. Enligt Fitger m.fl. är det lätt att en trovärdighetsbedömning, där fokus ligger på att hitta svagare delar, färgas av fördomar. Exempelvis finns det en skiljaktig mening mellan åtskilliga domare och psykologer angående vad som kännetecknar en lögnaktig utsaga.²⁷

Dießen och Dießen, som har gått igenom uppemot 1000 våldtäktsdomar från tingsrätter, uppger att domstolen ofta bygger värderingar på stereotypa föreställningar om hur ett våldtäktsoffer ska bete sig. Vidare färgas värderingen av fördomar, kring exempelvis offrets alkoholvanor eller sexualvanor, trots att detta inte längre skrivs ut i domskälen. För att korrekt kunna värdera utsagors trovärdighet behövs därför en ökad insikt om att offer reagerar på olika sätt i övergreppssituationer. Föreställningen om hur ett offer ska bete sig visar sig exempelvis genom ifrågasättande av offer som frivilligt stannar kvar hos gärningsmannen efter händelsen.²⁸ Kaldal och Lainpelto uppger vidare att överdrifter samt undanhållande av information är vanligt vid våldtäktsanmälningar. En förklaring till detta bör vara att anmälaren är rädd för att inte bli trodd om denne inte framställer sig själv som svag och hjälplös i situationen samt om det inte finns inslag av hot eller våld. Det får dock oftast den motsatta effekt eftersom utsagans tillförlitlighet sjunker då uppgifterna exempelvis motsägs av andra faktorer i utredningen.²⁹

Lena Schelin skriver i *Bevisvärdering av utsagor i brottmål* att ett flertal av de faktorer som HD använder sig av i sin bevisvärdering har belägg i forskning som hjälpindikatorer för att avgöra sanningshalten i en utsaga. Schelin poängterar dock att enstaka erfarenhetsatser inte bör användas separat men att en strukturerad metod, baserad på HD:s praxis och innehållande flera av HD:s erfarenhetsatser, kommer att leda till fler korrekta domar. Vidare saknas tydligare definitioner kring vilken innebörd

²⁵ Diesen & Diesen, Vanda, Finland 2013, s. 30-31.

²⁶ Kaldal & Lainpelto, JT 2009-10 s. 95-103.

²⁷ Fitger m.fl. Rättegångsbalken (oktober 2013, Zeteo), kommentar till 35 kap. 1§, avsnitt *särskilt om utsagors trovärdighet*.

²⁸ Diesen & Diesen, Vanda, Finland 2013, 42-43.

²⁹ Kaldal & Lainpelto, JT 2009-10 s. 95-103.

HD egentligen lägger i vissa av de erfarenhetssatser som den använder sig av.³⁰ Beträffande erfarenhetssatser uppger Diesen och Diesen att de upplevt att tingsrätternas domskäl ofta är bristfälliga och inte tydligt visar vad bevisvärderingen har baserats på. I de fall trovärdighetsbedömningen tas upp används ofta schablonaktiga uttryck såsom att berättelsen är detaljerad eller osammanhängande, utan att det närmare förklaras på vilket sätt.³¹

³⁰ Schelin, 2012, s. 182- 211.

³¹ Diesen & Diesen, Vanda, Finland 2013, 42-43.

3 Brottsofferperspektiv

Att bli beskriven som ett offer kan både vara positivt och negativt. Offerrollen kan vara viktig för att tas på allvar och för att få samhällets hjälp och stöd. Å andra sidan kan offerrollen även innebära att den utsatta får en offerstämpel där den ses som passiv och svag. Hur offret uppfattas har stor påverkan på hur personen behandlas i rättsprocessen och på vilket stöd, skydd och ersättning offret får. Personer som faller utanför de godkända offerrollerna, exempelvis genom att vara ett medvållande offer, kan uppleva att de skuldbeläggs eller ifrågasätts för sin inblandning i gärningen istället för gärningsmannen.³²

I *Det motspänstiga offret* diskuterar Christie offerrollen som ges till vissa brottsoffer men inte i lika hög grad till andra utsatta. Enligt Christie kan den individ som har lättast för att få en legitim och fullständig status som offer i en brottsituation benämnas som det ”idealiska offret”. Status som det idealiska offret uppnås genom att vissa faktorer förekommer i situationen. Bland annat ska offret vara svagt och sysselsätta sig med ett projekt som ses som respektabelt, exempelvis att ta hand om någon annan. Vidare ska offret befinna sig på en plats där offret inte kan kritiseras för att befinna sig. Det kan exempelvis vara utanför sitt hus dagtid. Att vara stark och att sysselsätta sig med mindre respektabla projekt leder därför inte till en idealisk offerroll. Ett offer, som är på en plats som kan kritiseras, borde ha skyddat sig själv genom att inte vara på platsen. Ett idealiskt offer behöver en idealisk gärningsman och en idealisk gärningsman ska i sin tur vara en främling som offret inte känner. Gärningsmannen får inte likna offret och är en ond och farlig människa som framstår som omänsklig. I våldtäktsituationer är det idealiska offret oskulden som på dagtid är på väg hem efter hon tagit hand om sin sjuka mormor och som först efter hot eller våld ger upp. Kvinnan som blir våldtagen efter en utekväll på krogen uppnår däremot inte samma status. Den idealiska gärningsmannen är en okänd främling och de gärningsmän som offret känner och kanske har ett intimt förhållande med uppnår inte rollen som den idealiska gärningsmannen.³³ Schablonbilden av ett offer, det ideala offret, ses alltså av många människor som ett svagt och oskyldigt offer som inte har någon delaktighet i brottet. Detta kan innebära att den person som inte ses som ett idealt offer inte får samma skydd eller inte får något skydd alls. Slutligen kan offret ifrågasättas för sitt beteende om offret, exempelvis ett våldtäktsoffer, inte har betett sig i enlighet med föreställningen av hur ett offer ska bete sig. Den våldtagna kan kritiseras för att denne inte gjorde tillräckligt med motstånd, för sin klädstil, för att denne var berusad eller för att brottsoffret inte försökte ta sig från platsen när möjlighet fanns.³⁴

Att offer får olika status beror enligt Christie på att majoriteten i samhället tjänar på att skydda kvinnor från främmande våldtäktsmän som överfaller dem som monster. Däremot är en hårdhänt behandling av sambon något som inflytelserika personer i samhället inte vill ska leda till för stora konsekvenser eller till ett offerskapande. Detta beror, enligt Christie, på att de ofta kan förstå och relatera till handlingen och situationen då handlingen uppstår.³⁵

³² Lindgren, Stockholm 2004, s. 27-39.

³³ Christie, i Åkerström & Sahlin (red.), Lund 2001, s. 46-49, 54-56.

³⁴ Lindgren, Stockholm 2004, s. 30-34.

³⁵ Christie, i Åkerström & Sahlin (red.), Lund 2001, s. 49.

4 Rättssäkerhet och rättstrygghet

I en rättsstat har medborgare ett rättsligt skydd mot staten och mot den enskilde.³⁶ Detta ger rättssäkerhet för varje individ och innebär att en person ska kunna förutse vilka handlingar som är straffbelagda och vara skyddad mot godtycke i rättstillämpningen.³⁷ Ansvaret för att skydda medborgare och för att upprätthålla rättvisan ligger med andra ord på staten till skillnad mot förr i tiden då ansvaret för att utkräva rättvisa låg hos brottsoffret och dess anhöriga. Brottsoffret har därför indirekt förlorat sin rätt att kräva upprättelse eftersom det numera är staten som bestämmer gärningsmannens öde.³⁸

I en rättsstat kan rättssäkerheten delas in i formell och materiell rättssäkerhet. Den formella rättssäkerheten innebär att maktutövning föregår inom en rättslig ram och är förutsägbar. Till exempel främjas rättssäkerheten av exakta rättsregler och att reglerna avspeglar principen om likhet inför lagen. Den materiella rättssäkerheten tar dock i stället hänsyn till etiska värden, eller värden som är goda för människan. Rättsskipning i en demokratisk rättsstat bör vara acceptabelt förutsägbara men samtidigt ta hänsyn till etiska värden så som exempelvis levnadsstandard och likabehandling för alla.³⁹ Rättssäkerhet kan även bli en aktuell fråga när det diskuteras hur brottsoffret bemöts i rättssystemet. I *Brottsoffer i rättskedjan* uppger Therese Enarsson att bemötandet korrelerar till rättssäkerhetsfrågan då ett dåligt bemötande och offer som känner sig missnöjda eller otrygga kan leda till att offren inte anmäler eller att de drar tillbaka sin anmälan. Detta kan i sin tur, utöver att skada offret, även skada rättssamhället i stort.⁴⁰

Rättstrygghet innebär i sin tur ett skydd för enskilda mot brottsliga angrepp på liv, integritet, hälsa och egendom. Rättstrygghet kan främst uppnås genom att upprätthålla respekten för lag och ordning, samt genom verksamhet som effektivt arbetar med förebyggande, brottsbeivrande och brottsofferstödjande åtgärder.⁴¹ För att rättstrygghet ska uppnås måste en person kunna fällas för de brott som denne begått.⁴² Vidare är huvudsyftet med kriminalisering av ett brott en allmänpreventiv verkan. Kriminaliseringen ska framstå som avskräckande och moralbildande, samt påverka människor så de avstår från brott. Om kriminaliseringen inte har en sådan verkan framstår den som poänglös.⁴³ Rättssäkerhet för den tilltalade och rättstrygghet för målsäganden är två fundamentala principer som balanserar varandra. Ett högt beviskrav leder till att få döms oskyldiga för ett brott medan ett för högt beviskrav även leder till att brottsbekämpning riskerar att undermineras och att rättstryggheten är i fara.⁴⁴

³⁶ Peczenik, Göteborg 1995, s. 11-13.

³⁷ Ribbing & Sandberg, i Flyghed (red.), Studentlitteratur, Lund 2000, s. 29-31.

³⁸ Lindgren, Stockholm 2004, s. 43.

³⁹ Peczenik, Göteborg 1995, s. 11-13.

⁴⁰ Enarsson, Västerås 2013, s. 15.

⁴¹ Budgetpropositionen för 2006 Bilaga 05 Utgiftsområde 4: Politikområde Rättsväsendet & Budgetpropositionen för 2000 Bilaga 7 Utgiftsområden 4,5.

⁴² Nordh, Västerås 2011, s.37.

⁴³ SOU 2010:71 s. 480-481.

⁴⁴ Nordh, Västerås 2011, s.37.

5 Rättsfallstudie

För att besvara uppsatsens frågeställningar och syfte redovisas de fjorton rättsfall som ska jämföras under detta kapitel. Rättsfallsstudien består av sju våldtäktsmål och sju åtal om rån och studien ska undersöka om det finns skillnader mellan den bevisvärdering som sker i våldtäktsmål och i den bevisning som sker i rånfall då målsägandeutsagan är huvudbevisningen i målen. De omständigheter som undersöks i rättsfallsstudien baseras på faktorer som har angetts som viktiga vid bevisvärdering i HD:s praxis samt i doktrin. Under 5.1 tas de faktorer upp som är aktuella vid ord mot ord-situationer, medan det i 5.2 sker en genomgång av de omständigheter som gäller den värdering som görs av utsagan samt av parterna. Stödbevisning samt målsägandens beteende behandlas under 5.3. I vissa fall berörs samma del av domskälen under två rubriker. Detta har gjorts för att få en så enhetlig studie som möjligt. Slutligen så har en kort sammanfattning gjorts av vad domstolen har fokuserat på samt vad domslutet baseras på under 5.4. Efter varje tema har en tabell lagts in för att förtydliga och belysa vad som framkommit under avsnitten.

För att rättsfallsstudien tydligt ska visa eventuella skillnader mellan den bevisvärderingen som sker då utsagor är huvudbevisningen, i våldtäktsmål jämfört med rånfall, har de aktuella åtalen delats upp under fyra rubriker. Varje avsnitt fokuserar på ett särskilt tema. Temat baseras på en eller flera av de omständigheter som nämnt tidigare i uppsatsen, och som betonas som viktiga vid bevisvärdering av HD och i doktrin. Bland annat undersöks erfarenhetssatser och stödbevisning under två olika teman. Alla fjorton åtal diskuteras under samtliga fyra avsnitt men olika delar av domskälen framhävs under de olika temana. Det är med andra ord endast de faktorer i tingsrättsdomen som kan kopplas till avsnittets tema som tas upp under det aktuella avsnittet. Exempelvis framhävs de delar av domskälen som korrelerar till stödbevisning under avsnittet stödbevisning. Då det tydligt ska framgå vad domstolen har fokuserat på eller diskuterat, beträffande avsnittets tema, har citat och korta förklaringar plockats ut och belysts. Detta kan till att börja med uppfattas som något fragmentariskt, men metoden har valts för att läsaren ska kunna centrera sin uppmärksamhet på utvalda faktorer i domarna. När rättsfall läses som helhet blir det svårare att se de parametrar som ska jämföras och förstå om de är likvärdiga eller inte. Genom att tillämpa denna metod betonas de omständigheter som ska jämföras på ett klart och tydligt sätt och fokus hamnar inte på övriga, för uppsatsens syfte, ovidkommande faktorer. Rättsfallsstudien belyser med andra ord endast de, för varje stycke, aktuella omständigheter. För den läsare som är intresserad efter genomläsningen finns dock en kort sammanfattning av domskälen under punkt 5.4.

Omständigheter kring brottet som inte har relevans för uppsatsens syfte har valts bort i den kommande redogörelsen. Parternas inbördes relation har dock bedömts som relevant i situationer där ord står mot ord, bland annat eftersom det kan ha betydelse i analysen av ideala offer och gärningsmän. Efter övervägande har även fotoidentifiering tagits med som en del av bedömningen av en utsaga. Det rör sig trots allt om målsägandens ord mot gärningsmannens angående att den senare har befunnit sig på platsen. Fotoidentifieringen sammanställs med andra ord med målsägandeutsagan och behandlas på samma sätt.

För att i möjligaste mån underlätta för läsaren har rättsfallsnumren ersatts med bokstäver. Förteckningen nedan visar vilka bokstäver som har ersatt målnumren.

- B 8963-11 – Rättsfall A
- B 3366-11 – Rättsfall B
- B 3301-11 – Rättsfall C
 - Åtalspunkt 7 – Rättsfall C1
 - Åtalspunkt 9 – Rättsfall C2
 - Åtalspunkt 10 – Rättsfall C3
- B 11449-11 – Rättsfall D
- B 9119-11 – Rättsfall E
- B 10139-11 – Rättsfall F
- B 8169-11 – Rättsfall G
- B 8699-11 – Rättsfall H
- B 8427-12 – Rättsfall I
- B 7838-12 – Rättsfall J
- B 9492-12 – Rättsfall K
- B 9259-12 – Rättsfall L

5.1 Ord står mot ord

Det första temat som behandlas korrelerar till ord mot ord-diskussionen i NJA 2009 s. 447 I och II. Styckets fokus kretsar kring omständigheten att ord står mot ord. De faktorer som kommer att tas upp är; vilken som är de tilltalades utgångspunkt och parternas inbördes relation, hur tingsrätten bedömer målsägandens utsaga som helhet och den eller de tilltalades uppgifter samt tingsrättens konklusion om det som framkommit i målet.

5.1.1 Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömd)

I målet finns två tilltalade för rån. Det finns även ett åtal i samma dom beträffande en misshandel som den ena tilltalade utfört mot målsäganden en månad innan rånet. De tilltalade förnekar rån men vidgår att de befunnit sig på platsen. De hävdar istället att det är andra gärningsmän som har utfört gärningen.

”De tilltalade har vidgått att [målsäganden]⁴⁵ vid tillfället blivit av med egendom men förklarar sig vara helt oskyldiga till det. Deras berättelser är dock föga övertygande i fråga om tillförlitlighet. [Målsäganden] har däremot lämnat en berättelse som framstår som tillförlitlig.”

”Tingsrätten finner att [målsägandens] berättelse ska läggas till grund för bedömningen i ansvarsdelen och vid sådant förhållande är åtalet styrkt.”

⁴⁵ Av sekretesskäl har alla namn tagits bort i rättsfallsstudien. Vidare har pronomen så som han och hon tagits bort för att fokus ska ligga på individer och brottsoffer som en enhetlig grupp och inte på kön. I de citat då en rättning har skett visas detta genom att det ändrade ordet sätts inom klammer.

5.1.2 Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)

I målet finns två tilltalade för rånet. Parterna känner enligt målsäganden inte varandra sedan tidigare. Båda tilltalade förnekar rån. Den ena, tilltalad 2, vidhåller dock att denne befann sig på platsen men att den andra tilltalade, tilltalad 1, begick handlingen, och att tilltalad 2 inte agerade i samförstånd med tilltalad 1.

”Målsägande har berättat att brottet mot [denne] haft den omfattning och genomförts på det sätt som anges i åtalet. Det är tydligt att [målsägandens] detaljerade, konsekventa och följdriktiga berättelse förtjänar tilltro framför de uppgifter som [tilltalad 2] har lämnat.”

”Enligt tingsrätten bör, med hänsyn till vad som framkommit, istället målsägandens uppgifter som framstår som tillförlitliga, läggas till grund för bedömningen.”

5.1.3 Rättsfall C 12-04-05 RÅN

5.1.3.1 Rättsfall C1 (dömd)

I målet finns två tilltalade för rånet. Parterna har inte träffat varandra innan händelsen. De två tilltalade förnekar rån och uppger att de överhuvudtaget inte har varit på platsen.

Tingsrätten uppger att det inte finns skäl att betvivla målsägandens utsaga samt att den stöds av ett vittnesmål från målsägandens mamma angående målsägandens beteende efter händelsen. Tingsrätten gör ingen närmare bedömning av de tilltalades uppgifter angående händelsen i domskälen. Tingsrätten uppger dock att en av de tilltalade ljugit om sin bekantskap med den andra tilltalade vid polisförhöret.

”Vid en samlad bedömning av utredningen finner tingsrätten ställt utom rimligt tvivel att [målsägandens] utpekanden av [tilltalad 1] och [tilltalad 2] är tillförlitliga och att de således har agerat på det sätt som [målsäganden] har redogjort för.”

5.1.3.2 Rättsfall C2 (dömd)

Det finns en tilltalad för gärningen. Det framkommer i huvudförhandlingen att parterna inte har träffat varandra innan kvällen för gärningen. Den tilltalade förnekar rån och uppger att denne inte ens har varit på platsen.

”[Målsäganden] har gjort ett trovärdigt intryck. Det har inte framkommit något som tyder på att [målsäganden] skulle ha hittat på sin berättelse.” Tingsrätten uppger även att målsägandens utsaga i viss del vinner stöd i att andra personer utsatts för samma händelse på samma plats tidigare. Tingsrätten gör ingen närmare bedömning av den tilltalades uppgifter.

”Genom [målsägandens] uppgifter och övrig utredning är utrett att [den tilltalade] har gjort sig skyldig till rån och olaga tvång.”

5.1.3 Rättsfall C3 (dömd)

Det finns en tilltalad för gärningen. Parterna träffas när målsäganden ber den tilltalade och en annan person om hjälp med att hitta vägen till en nattklubb. Den tilltalade förnekar rån och uppger att denne inte ens har varit på platsen.

”[Målsäganden] har gjort ett trovärdigt intryck.” Tingsrätten uppger även att målsägandens uppgifter vinner stöd av journalanteckningar och fotografier samt i något mån av den omständigheten att andra personer har utsatts för liknande händelser i samma område tidigare. Beträffande den tilltalades uppgifter uppger tingsrätten endast att den tilltalade inte har något alibi för gärningstillfället.

”Vid en samlad bedömning av utredningen finner tingsrätten ställt utom rimligt tvivel att [målsägandens] utpekande av [den tilltalade] är tillförlitligt och att [denne] följaktligen har agerat på det sätt som [målsäganden] har redogjort för.”

5.1.4 Rättsfall D RÅN 12-04-18 (dömd)

I målet finns två tilltalade, den ena döms för rån, tilltalad 1, och den andra, tilltalad 2, för medhjälp till rån. Målsäganden uppger att denne känner den ena tilltalade, tilltalad 1, från metadonkliniken. De två tilltalade förnekar rån men tilltalad 1 erkänner hemfridsbrott, i samband med att denne brutit sig in hos målsäganden.

Tingsrätten uppger att det inte finns någon anledning att betvivla att målsäganden berättar sanningen och att målsägandens utsaga stöds av fotografier av dennes skador samt av att lägenhetsdörren är inslagen. Vidare uppger tingsrätten att de två tilltalades utsagor är skiljaktiga och de saknar trovärdighet. ”Möjligen kan [målsäganden] ha åtagit sig att skaffa tabletter till dem, vilket stöds av ett sms om att någon av dem frös. De kan i så fall ha fått en civilrättslig fordran mot [målsäganden] om [denne] inte kunde leverera. De hade emellertid ingen som helst rätt att genom rån självsvådigt ta tillbaka sina pengar.”

”Det är utrett att [tilltalad 1] har forcerat lägenhetsdörren och att [denne] och [tilltalad 2] olovligen tagit sig in i lägenheten.” ”[Tilltalad 1] har därefter gjort våldsamma utfall mot [målsäganden] med en kniv. [Tilltalad 1] har tagit [målsägandens] plånbok (...)”

5.1.5 Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)

Den tilltalade och målsäganden lär känna varandra samma kväll som gärningen sker. Den tilltalade frågar först målsäganden om vägen och sedan går parterna och pratar med varandra. Den tilltalade bestrider rån och uppger att denne fått låna jackan av målsäganden.

”[Den tilltalades] påstående om att [målsäganden] skulle ha lånat ut sin jacka till [denne] framstår som tillrättalagda och är inte trovärdiga utan kan enligt tingsrätten lämnas utan avseende.” ”Tingsrätten menar att [målsägandens] uppgifter är så tillförlitliga att de kan läggas till grund för bedömningen. ”

”Härigenom finner tingsrätten styrkt att [den tilltalade] betett sig på det sätt som åklagaren påstått.”

5.1.6 Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Parterna har varit tillsammans i två år men har vid gärningstillfället gjort slut. Den tilltalade förnekar våldtäkt men vidhåller att parterna haft samlag under den aktuella kvällen.

Tingsrätten uppger att det inte finns något i målsägandens utsaga som förefaller konstruerat eller motsägelsefullt. Vidare uppger tingsrätten att vittnen har uppgett att målsäganden, när denne kontaktat dem efter händelsen, varit skärrad. ”Detta talar självklart i någon mån för att [målsäganden] varit med om något obehagligt.” Tingsrätten tar dock upp att målsäganden pratat persiska med vittnena och att det på persiska finns två betydelser av ordet våldtäkt samt att den förklaring som den tilltalade har lämnat angående händelsen stämmer väl överens med den alternativa innebörden av det persiska ordet. Tingsrätten gör dock ingen närmare bedömning av den tilltalades uppgifter i domskälen.

”När tingsrätten sammantaget bedömer bevisningen i målet är det uppenbart att den inte är tillräcklig för att det ska anses ställt bortom rimligt tvivel att [den tilltalade] gjort sig skyldig till det brott åklagaren påstått. [den tilltalade] ska därför frikännas.”

5.1.7 Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Parterna är ytligt bekanta eftersom de båda arbetar i krogbranschen. Den tilltalade hävdar frivilligt samlag medan målsäganden uppger att det rör sig om en våldtäkt.

”Sedd för sig framstår [målsägandens] utsaga som trovärdig.” ”Det gör emellertid även [den tilltalades] utsaga. [Den tilltalade] har berättat om ett händelseförlopp, som visserligen framstår som något mindre sannolikt än det som [målsäganden] redogjort för, men som inte heller innefattar detaljer av sådan karaktär att det menligt påverkar trovärdigheten.” ”Sammantaget finner tingsrätten att såväl [målsäganden] som [den tilltalades] utsagor – sedda var för sig - framstår som trovärdiga.”

”Den omständigheten att båda parter lämnat i allt väsentligt trovärdiga utsagor innebär enligt tingsrätten att kravet på den stödbevisning, som måste finnas för att det ska bli fällande dom, med nödvändighet ökar.” Angående stödbevisningen rörande målsägandens beteende efter händelsen uppger tingsrätten följande; ”Nu nämnda omständigheter ger visserligen ett visst stöd åt åtalet. Stödet är emellertid (...) inte tillräckligt starkt för att bevisningen ska kunna anses vara så robust att den är tillräcklig för fällande dom.”

5.1.8 Rättsfall H, åtalspunkt 2, 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)

Parterna har ett förhållande vid tiden för händelsen. Åtalet rör både kvinnofridskränkning och våldtäkt. Den tilltalade förnekar våldtäkt medan målsäganden hävdar att denne, efter en påfrestande abort, tvingades till sexuella gärningar. Då åtalet gäller både kvinnofridskränkning och våldtäkt har domstolen gjort en utvärdering av båda gärningarna i sin bedömning.

”Samtidigt har [målsäganden] kunnat redogöra på ett sammanhängande och kronologiskt sätt för deras relation, vad som skett och [målsägandens] egna upplevelser av detta. [Målsägandens] berättelse har innehållit detaljer som har förstärkt intrycket av stark trovärdighet.” ”(...) [den tilltalades] uppgifter har varit osammanhängande och motsägelsefulla. Framförallt har de motbevisats av vittnesförhören och den övriga bevisningen. De kan därför lämnas utan avseende och det är [målsägandens] uppgifter som ska läggas till grund för bedömningen av de gärningspåståenden som finns i ansökan om stämning, tillsammans med de åberopade vittnesförhören och den övriga bevisningen.”

”Efter den här händelsen sökte sig målsäganden till ett skyddat boende. Det tillsammans med hennes redogörelse för vad som skedde gör att tingsrätten anser åtalet för våldtäkt vara styrkt.”

5.1.9 Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Den tilltalade och målsäganden har ett förhållande vid tillfället för händelsen. Den tilltalade förnekar våldtäkt.

Tingsrätten gör inte närmare bedömning av den tilltalades utsaga. Tingsrätten uppger att målsägandens berättelse i sig har berättats på ett trovärdigt sätt även om den i vissa delar har varit detaljfattig. ”[Målsäganden] har inte närmare kunnat förklara den i sammanhanget viktiga detaljen om hur [målsäganden] kom att hamna ståendes på alla fyra vid sängkanten efter att inledningsvis ha legat på rygg i sängen. Till detta kommer den något märkliga omständigheten att [målsäganden] efter händelsen valde att gå till sitt arbete och därefter hem igen till lägenheten för att först därefter kontakta sin nära väninna [PD].”

”Den stödbevisning som således åberopats har inte annat än i mycket begränsad omfattning gett stöd åt [målsägandens] berättelse. I avsaknad av annan bevisning och med beaktande av de mycket olika berättelser som lämnats av [målsäganden] och [PD] beträffande själva gärningen kan det inte anses tillförlitligen utrett att [den tilltalade] gjort sig skyldig till våldtäkt.”

5.1.10 Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Den tilltalade och målsäganden har känt varandra ett par år. Målsäganden och dennes syster har sett den tilltalade som en reservförälder och den tilltalade är gudfar till målsägandens systers barn. Den tilltalade förnekar våldtäkt. Den tilltalade har dock tidigare uppgett att de haft frivilligt samlag i polisförhøret men tar sedan tillbaka det och uppger att det skett visst sexuellt umgänge men inte penetration.

Tingsrätten gör ingen direkt bedömning av den tilltalades utsaga eller målsägandens utsaga och domskälen är en mycket kort text. Tingsrätten tar upp, eventuellt i en indirekt bedömning av målsägandens trovärdighet att; ”Vittnesmål anger att [målsäganden] under samma natt som övergreppet skulle ha skett uttryckt ett intresse av sexuell natur mot flera män som var betydligt äldre än [målsäganden]. (...) Detta rimmar illa med att [målsäganden] bara någon timme tidigare skulle ha blivit våldtagen”

”Enbart brottsoffrets uppgifter om ett sexualbrott anses inte vara tillräckligt om hennes uppgifter inte får stöd av annan bevisning. Eftersom stödbevisning saknas och det finns rimliga tvivel om [den tilltalade] har begått en våldtäkt så ska åtalet ogillas.”

5.1.11 Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)

Den tilltalade och målsäganden har varit ett par. Målet rör grov kvinnofridskränkning och våldtäkt. Den tilltalade förnekar våldtäkt och hävdar att det rör sig om frivilligt samlag.

”Målsäganden har genom förhøret gett ett trovärdigt intryck och med beaktande av den misshandel [målsäganden] utsatts för före samlaget är det mycket som talar för att [målsäganden] inte frivilligt samtyckt till samlag.” Tingsrätten tar dock även upp att målsägandens berättelse angående våldtäkten är torftigare än den som målsäganden berättat angående grov kvinnofridskränkning. Vidare skriver tingsrätten att målsäganden inte har berättat om några detaljer. Tingsrätten gör ingen närmare bedömning av den tilltalades uppgifter.

Tingsrätten skriver att det inte har framkommit under huvudförhandlingen hur brottsmisstanken uppstod samt att målsägandens utsaga är något detaljfattig. ”Det kan därmed enligt tingsrätten inte anses uteslutet att det gått till så som [den tilltalade] påstår.”

5.1.12 Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dömd)

I målet framkommer att målsäganden och den tilltalade är grannar. Målsäganden har flyttat in i lägenheten samma dag och glömmar sina nycklar i dörren. Den tilltalade förnekar våldtäkt och uppger att hen endast gick in i lägenheten för att lämna nycklarna och lära känna sin nya granne.

”Målsäganden har berättat på ett alltigenom trovärdigt sätt (...) och det har inte framkommit någon särskild anledning att ifrågasätta tillförlitligheten av [målsägandens] uppgifter.” Tingsrätten uppger även att målsägandens uppgifter vinner stöd av ett trovärdigt vittnesmål från den person som målsäganden träffar när denna rusar ut från lägenheten samt från dna-bevis och skador. Tingsrätten gör ingen närmare bedömning av den tilltalades uppgifter.

”Även om det föreligger kvalificerande omständigheter kring gärningen finner tingsrätten vid en samlad bedömning av omständigheterna att brottet bör bedömas såsom våldtäkt av den normala svårhetsgraden.”

5.1.13 Tabell över variabler i 5.1

Faktorer som tas upp eller betonas i domskälen	Mål Våldtäkt	Summa Våldtäkt	Mål Rån	Summa Rån
Målsägandens utsaga bedöms som trovärdig eller tillförlitlig.	H, L	2	A, B, C1, C2, C3, D, E	7
Målsägandens utsaga bedöms inte som icke-trovärdig i sig.	F, G, I, K	4		
Den (De) tilltalades berättelse värderas inte närmare i bedömningen.	F, I, J, K, L	5	C1, C2, C3	3
Den (De) tilltalades berättelse är trovärdig.	G	1		
Den tilltalades utsaga är icke trovärdiga.	H	1	A, B, D,E	4
Målsägandens utsaga kan läggas till grund för fällande dom.	H, L	2	A, B, C1, C2, C3, D, E	7
Målsägandens utsaga kan inte läggas till grund för fällande dom.	F,G,I,J,K	5		

5.2 Domstolens bedömning av utsagorna

I detta avsnitt behandlas värderingen av utsagan samt den värdering som görs av målsäganden och ibland den tilltalade. Avsnittets tema korrelerar till det som framhävs av Fitger m.fl. i kommentaren till RB, om att det är viktigt att bedöma utsagan och inte personens allmänna trovärdighet. Temat korrelerar även till de faktorer som tas upp i NJA 2010 s. 671 angående värderingen av en utsaga. Styckets fokus ligger på följande frågor; hur värderas innehållet i målsägandens utsaga och de tilltalades uppgifter, vilka allmänna intryck betonas beträffande parterna samt om det förs en diskussion kring om utsagan kan vara osann.

5.2.1 Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömda)

Tingsrätten går inte närmare in på vilka faktorer de har baserat sin bedömning av innehållet i målsägandens utsaga på. Tingsrätten går inte heller närmare in på de tilltalades uppgifter utan uppger endast att de tilltalades berättelse är föga övertygande i fråga om tillförlitlighet medan målsägandes berättelse framstår som tillförlitlig.

Tingsrätten tar inte upp några allmänna intryck av målsäganden eller de tilltalade i sin bedömning.

”Det har vidare inte framkommit någon som helst rimlig anledning till varför [målsäganden] skulle berätta som [denne] gör om det vore så att endast de två okända killarna var framme vid [målsäganden] när [denne] tullades.” Tingsrätten går inte närmare in på vad detta uttalande baseras på.

5.2.2 Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)

”Det är tydligt att [målsägandens] detaljerade, konsekventa och följdriktiga berättelse förtjänar tilltro framför de uppgifter som [tilltalad 2] har lämnat.” Tingsrätten går dock inte närmare in på vilka faktorer som gör att tilltalad 2:s uppgifter inte ska ges någon tilltro.

Tingsrätten tar inte upp några allmänna intryck av parterna i sin bedömning.

Tingsrätten tar inte upp frågan om målsäganden skulle ha skäl att på oriktiga grunder anklaga den tilltalade för rån.

5.2.3 Rättsfall C 12-04-05 RÅN

5.2.3.1 Rättsfall C1 (dömd)

”[Målsäganden] har berättat på ett nyanserat sätt(...)” Tingsrätten gör ingen vidare bedömning av innehållet i målsägandes utsaga och kategoriserar den inte som trovärdig eller tillförlitlig även om tingsrätten dock uppger att det inte finns anledning att betvivla målsägandens uppgifter. Vidare görs ingen bedömning av de tilltalades utsaga. Tingsrätten uppger dock att det utpekande som målsägande gjort av de tilltalade vid en samlad bedömning av utredningen framstår som tillförlitligt.

”[Målsäganden] har gjort ett trovärdigt intryck.” ”(...) och framstår som noggrann och mån om att lämna korrekta uppgifter.” Tingsrätten går inte närmare in på någon bedömning av de tilltalade.

Beträffande eventuellt motiv för att målsägandens utsaga kan vara osann uppger tingsrätten ”Det har inte framkommit något som ger anledning att betvivla att [målsäganden] har utsatts för de gärningar som [denne] har berättat om.” ”Det saknas vidare anledning att misstänka att [målsäganden] medvetet skulle ha pekat ut fel gärningsmän.” Tingsrätten går inte närmare in på varför den gör denna bedömning.

5.2.3.2 Rättsfall C2 (dömd)

Beträffande målsägandens utsaga så bedöms denna inte av tingsrätten på annat sätt än att det uppges att den inte bör vara påhittad. Vid bedömning av det utpekande som gjorts av den tilltalade uppger tingsrätten att det genom målsägandens uppgifter och övrig utredning är utrett att den tilltalade har gjort sig skyldig till rån. Tingsrätten gör alltså ingen närmare bedömning av vare sig målsägandens eller den tilltalades utsaga.

”[Målsäganden] har gjort ett trovärdigt intryck.” Tingsrätten går inte närmare in på allmänna intryck av den tilltalade.

”Det har inte framkommit något som tyder på att [målsäganden] skulle ha hittat på sin berättelse.”

5.2.3.3 Rättsfall C3 (dömd)

Tingsrätten gör ingen bedömning av målsägandens utsaga eller den tilltalades uppgifter. Tingsrätten uppger endast att målsägandens utpekande av den tilltalade är tillförlitligt.

”[Målsäganden] har gjort ett trovärdigt intryck.” Tingsrätten går inte in på allmänna intryck av den tilltalade.

”Det har inte framkommit något som tyder på att [målsäganden] hade någon anledning att felaktigt peka ut [den tilltalade] som en av gärningsmännen.”

5.2.4 Rättsfall D RÅN 12-04-18 (dömd)

”Tingsrätten finner ingen anledning att betvivla att [målsäganden] har berättat sanningen.” Tingsrätten skriver inget mer om hur de gör denna bedömning. Beträffande de tilltalade skriver tingsrätten att de sinsemellan har berättat helt olika historier. De tilltalade uppger två olika händelseförlopp, den ena erkänner hemfridsbrott medan den andra uppger att de gått hem till målsäganden tillsammans med denne och att målsäganden sedan försökt att råna dem.

Om målsäganden uppger tingsrätten att denne lider av diagnoser som gör det svårt för målsäganden att uttrycka sig medan tingsrätten skriver att de tilltalade saknar trovärdighet.

Beträffande utsagans sanningshalt så uppger tingsrätten att det inte finns anledning att betvivla att det som målsäganden berättar är sanningen.

5.2.5 Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)

”[Målsäganden] (...) har berättat om händelsen på ett logiskt, sammanhängande och detaljerat sätt. För tingsrätten framstår det också som att [målsäganden] vinnlagt sig om att återberätta vad som inträffat på ett korrekt sätt utan överdrifter. Tingsrätten menar att [målsägandens] uppgifter är så tillförlitliga att de kan läggas till grund för bedömningen.” Beträffande den tilltalades berättelse uppger tingsrätten endast att ”[den tilltalades] påstående om att [målsäganden] skulle ha lånat ut sin jacka till [denne] framstår som tillrättalagda och är inte trovärdiga utan kan enligt tingsrätten lämnas utan avseende.”

”[Målsäganden], som gjort ett trovärdigt intryck(...)” Tingsrätten tar inte upp några allmänna intryck av den tilltalade.

Det tas inte upp i domen om målsäganden har något motiv för att lämna en osann utsaga.

5.2.6 Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

”Tingsrätten anser att målsäganden har lämnat sin berättelse på ett sammanhängande och förhållandevis detaljerat sätt. Det finns inget i hennes berättelse som är konstigt eller som förefaller motsägelsefullt eller konstruerat.” Tingsrätten gör ingen bedömning av den tilltalades berättelse.

Beträffande den bedömning som görs av parterna skriver tingsrätten om målsäganden; ”En ytterligare omständighet att beakta är att målsäganden förefaller ha lämnat [den tilltalades] lägenhet en bra stund efter den påstådda våldtäkten. Om [målsäganden] blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp kan det förefalla rimligt att [målsäganden] så snart som möjligt borde ha avlägsnat sig från lägenheten och det har inte framkommit något som tyder på att [målsäganden] var förhindrad att göra så.” Tingsrätten går inte in på några allmänna intryck av den tilltalade.

Tingsrätten tar inte direkt upp frågan om målsäganden skulle ha skäl att på oriktiga grunder anklaga den tilltalade för våldtäkt men nämner det indirekt genom att diskutera igenom den andra innebörden av det persiska ordet.

5.2.7 Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

”[Målsäganden] har lämnat en detaljerad berättelse utan inslag av detaljer som i sig framstår som långsökta eller osannolika.” ”Sedd för sig framstår [målsägandens] utsaga som trovärdig.” ”[Den tilltalade] har berättat om ett händelseförlopp, som visserligen framstår som något mindre sannolikt än det som [målsäganden] redogjort för, men som inte heller innefattar detaljer av sådan karaktär att det menligt påverkar trovärdigheten.”

Tingsrätten gör ingen bedömning av allmänna intryck av parterna.

”Det har inte heller framkommit någon omständighet som ger anledning till antagande att [målsäganden] skulle ha skäl att på oriktiga grunder anklaga [den tilltalade] för våldtäkt.”

5.2.8 Rättsfall H, åtalspunkt 2, 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)

”När det först gäller [målsägandens] redogörelse som sådan har [målsäganden] berättat på ett sätt som dels präglats av stor inlevelse och känslsamhet, dels av tydlighet och sammanhang.” ”Samtidigt har [målsäganden] kunnat redogöra på ett sammanhängande och kronologiskt sätt för deras relation, vad som skett och [målsägandens] egna upplevelser av detta. [Målsägandens] berättelse har innehållit detaljer som har förstärkt intrycket av stark trovärdighet.” ”[Den tilltalades] uppgifter är splittrade och osammanhängande samt präglas i hög grad av tafatta försök att försöka förklara målsägandens uppgifter (...) snarare än en egen version av vad som förevarit. Detta stärker ytterligare [målsägandens] trovärdighet.”

”Det har varit uppenbart hur ansträngande [målsäganden] upplevt att det har varit att berätta om vad som skett mellan [målsäganden] och [den tilltalade].” ”Tingsrättens sammanfattande slutsatser av de omständigheter som nu har redovisats är att [målsäganden] har framstått som mycket trovärdig och tillförlitlig (...)” Tingsrätten går inte närmare in på allmänna intryck av den tilltalade.

Tingsrätten tar inte upp frågan om målsäganden skulle ha skäl att på oriktiga grunder anklaga den tilltalade för våldtäkt.

5.2.9 Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

”Målsäganden har beträffande den påstådda våldtäkten i och för sig berättat på ett trovärdigt sätt även om hennes berättelse i vissa delar varit förhållandevis detaljfattig. [Målsäganden] har inte närmare kunnat förklara den i sammanhanget viktiga detaljen om hur [denne] kom att hamna ståendes på alla fyra vid sängkanten efter att inledningsvis ha legat på rygg i sängen.” Tingsrätten går inte närmare in på den tilltalades utsagas trovärdighet.

”Till detta kommer den något märkliga omständigheten att [målsäganden] efter händelsen valde att gå till sitt arbete och därefter hem igen till lägenheten för att först därefter kontakta sin nära väninna (...).” Tingsrätten går inte närmare in på allmänna intryck av den tilltalade.

”I målet är även annan SMS kontakt från aktuell tidsperiod åberopad som kan tala för att både svartsjuka och obesvarad kärlek kan ha påverkat lämnade utsagor.”

5.2.10 Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Tingsrätten gör ingen bedömning av vare sig målsägandens utsaga eller den tilltalades uppgifter.

Om målsägandens person uppger tingsrätten ”Vittnesmål anger att [målsäganden] under samma natt som övergreppet skulle ha skett uttryckt ett intresse av sexuell natur mot flera män som var betydligt äldre än [målsäganden]. En av dem har uppgett att han fick ett sms av [målsäganden] vid 05-tiden på morgonen av innehåll att han skulle komma hem till [den tilltalade], som vid den tiden enligt [målsäganden] redan skulle ha förgripit sig på [målsäganden]. Detta rimmar illa med att [målsäganden] bara någon timme tidigare skulle ha blivit våldtagen.”

Tingsrätten tar inte upp något motiv för varför målsäganden skulle lämna en osann utsaga.

5.2.11 Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)

”[Målsägandens] berättelse i denna del är torftigare än tidigare berättelser och [målsäganden] har inte berättat om några detaljer.” Tingsrätten gör inte någon bedömning av den tilltalades utsaga.

”[Målsäganden] har genom förhöret gett ett trovärdigt intryck och med beaktande av den misshandel [målsäganden] utsatts för före samlaget är det mycket som talar för att [målsäganden] inte frivilligt samtyckt till samlag.”

Tingsrätten tar inte upp några motiv till varför målsäganden skulle lämna en osann utsaga.

5.2.12 Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dom)

”Målsäganden har berättat på ett alltigenom trovärdigt sätt om hur [den tilltalade] har handlat på sätt angetts i gärningsbeskrivningen (...)” Tingsrätten går inte in på varför utsagan uppfattas som trovärdig eller hur tingsrätten bedömer den tilltalades uppgifter.

Tingsrätten gör inte en allmän bedömning av parterna.

”(...) det har inte framkommit någon särskild anledning att ifrågasätta tillförlitligheten av [målsägandens] uppgifter.”

5.2.13 Tabell över variabler i 5.2

Faktorer som tas upp eller betonas i domskälen	Mål Våldtäkt	Summa Våldtäkt	Mål Rån	Summa Rån
Tingsrätten tar upp vilka faktorer de använder vid värderingen av innehållet i målsägandens utsaga.	F, G, H, I, K	5	B, C1, E	3
Tingsrätten värderar målsägandens utsaga genom att diskutera innehållet i utsagan utifrån minst två erfarenhetssatser.	F, G, H, K	4	B, E	2
Tingsrätten tar upp vilka faktorer de använder vid värderingen av de tilltalades uppgifter.	G, H	2	E*	1
Allmänna intryck av målsäganden som verkar styrka utsagan.	H, K	2	C1,C2,C3, E	4
Allmänna intryck av målsäganden som verkar negativa för utsagan.	F, I, J	3		
Allmän diskussion förs kring om utsagan kan vara osann.	G	1	A, C1, C2, C3, D	5
Det nämns indirekt att utsagan kan vara osann.	F, I	2		
Tingsrätten diskuterar motiv till varför utsagan kan vara sann/osann.	F, I	2		

*Endast värdering beträffande påståendet om att det verkar tillrättalagt att låna ut jackan.

5.3 Stödbevisning

Slutligen kommer faktorer som kan kopplas till målsägandens beteende efter händelsen samt den stödbevisning som finns med i åtalet att tas upp under detta avsnitt. Stycket korrelerar till HD:s uttalande, i NJA 2009 s. 447 I och II om att en alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden tillsammans med det som i övrigt har framkommit i målen kan vara tillräckligt för en fällande dom i fall där det inte finns vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning. I stycket kommer fokus att ligga på; målsägandens beteende efter händelsen och tingsrättens betoning av detta, den stödbevisning som tas upp i stämningsansökan samt vad som framgår om domstolens värdering av stödbevisningen och dess vikt för utgången i målet.

5.3.1 Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömda)

Det framgår inte av gärningsbeskrivningen eller domskälen hur målsäganden mår eller beter sig efter gärningen. Målsägandens beteende efter händelsen är inte heller av vikt i tingsrättens bedömning.

I stämningsansökan åberopas endast muntlig bevisning i form av utsagor från målsäganden och de tilltalade.

Stödbevisning värderas inte av tingsrätten samt har ingen vikt för utgången i målet.

5.3.2 Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)

I målsägandeförhöret uppger målsäganden att denne efter händelsen sprang från platsen men gick tillbaka till platsen direkt efteråt då denne hade tappat sina nycklar. När målsäganden kom tillbaka till brottsplatsen hade polisen kommit dit. Målsäganden uppger även att denne sedan händelsen har haft problem med att vara ute när det är mörkt samt att målsäganden känner sig stressad över att något liknande kan hända igen. Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt i tingsrättens bedömning och diskuteras inte.

Den bevisning som tas upp i stämningsansökan är de två tilltalades uppgifter och målsägandens utsaga samt skriftlig bevisning i form av anteckningar i anmälan om målsägandes skador och att målsägandens halskedja påträffades i tilltalad 1 ficka.

Tingsrätten uppger; ”Att målsägande har utsatts för våld i form av ett knytnävsslag mot överläppen får stöd av anteckningar i anmälan, fotografier och journalanteckningar.” Vidare tar tingsrätten upp att målsägandes halsband hittats i tilltalad 1 ficka. Målsägandens uppgifter och det som i övrigt har framkommit i målet läggs till grund för bedömningen.

5.3.3 Rättsfall C 12-04-05 RÅN

5.3.3.1 Rättsfall C1 (dömd)

I målsägandeförhöret uppger målsäganden att denne befann sig i chocktillstånd efter händelsen och bodde hemma hos sin mamma i två veckor. Målsäganden har även gjort

sig av med sin lägenhet och alla möbler samt försöker att undvika att gå ut själv. Direkt efter händelsen kontaktade målsäganden först en granne och sedan sin mamma. Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt i tingsrättens bedömning och diskuteras inte närmare.

Den bevisning som tas upp i stämningsansökan är de två tilltalades uppgifter och målsägandens utsaga. Målsägandens mammas vittnesförhör angående rånet tas också upp som styrkande av gärningen samt skriftlig bevisning på att någon försökt att ta ut pengar från målsägandens konto och övrig skriftlig bevisning som inte diskuteras i domskälen.

Tingsrätten uppger att målsägandens berättelse stöds av vittnesuppgifter från dennes mamma samt av att någon har försökt att ta ut pengar på målsägandens konto 02:25. Beträffande målsägandens utpekande av de tilltalade används fotokonfrontation. Målsägandens uppgifter och det som i övrigt har framkommit i målet läggs till grund för bedömningen.

5.3.3.2 Rättsfall C2 (dömd)

Målsäganden uppger att denne först inte kände något medan händelsen pågick men att målsäganden efteråt blev alldeles skakig och senare började gråta. Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt i tingsrättens bedömning och diskuteras inte.

Den bevisning som tas upp i stämningsansökan är målsägandeförhör samt förhör med den tilltalade. Vidare tas en kartsbild upp som skriftlig bevisning, något som inte nämns i domen.

Tingsrätten uppger att målsägandens berättelse stöds i någon mån av att andra personer har utsatts för liknande händelser. Beträffande målsägandens utpekande av de tilltalade används fotokonfrontation. Målsägandens uppgifter framstår som tillförlitliga och läggs till grund för bedömningen.

5.3.3.3 Rättsfall C3 (dömd)

Målsäganden sprang från platsen. Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt i tingsrättens bedömning och diskuteras inte.

I stämningsansökan tas den tilltalade samt målsägandens utsaga upp samt en vittnesutsaga till stöd för den tilltalades uppgifter. Vidare tas bilder samt journalanteckningar av målsägandens skador upp samt övrig skriftlig bevisning som inte nämns i domen. Vittnet som skulle styrka den tilltalades utsaga tas inte upp i domen. Vittnet uppger att han inte minns om den tilltalade varit på hans internetcafé den aktuella tiden.

Tingsrätten uppger att målsägandens berättelse stöds av journalanteckningar och fotografier av skador samt i någon mån av att andra personer har utsatts för liknande händelser. Beträffande målsägandens utpekande av den tilltalade används fotokonfrontation. Målsägandens uppgifter och det som i övrigt har framkommit i målet läggs till grund för bedömningen.

5.3.4 Rättsfall D 12-04-18 RÅN (dömd)

Målsäganden uppger att denne var rädd för sitt liv och att målsäganden efter händelsen sov med ett basebollträ i närheten. Efter händelsen kontaktade målsäganden sin kontaktperson. Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt i tingsrättens bedömning och diskuteras inte.

I stämningsansökan tas de tilltalade samt målsägandens utsaga upp samt en vittnesutsaga från målsägandens kontaktperson till stöd för målsägandens uppgifter angående råntillfället. Vidare tas bilder samt journalanteckningar av målsägandens skador upp samt övrig skriftlig bevisning som inte nämns i domen. Enligt målsägandens kontaktperson har målsäganden kontaktat henne direkt efter händelsen och berättat om rånet.

Tingsrätten uppger att det inte finns anledning att betvivla att målsäganden berättar sanningen och att dennes uppgifter stöds av fotografier av skador, vittnesuppgifter samt att dörren blivit inslagen. Målsägandens uppgifter och det som i övrigt har framkommit i målet läggs till grund för bedömningen.

5.3.5 Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)

Målsäganden har uppgett att denne efter händelsen inte ville vara kvar i lägenheten utan åkte till sin mormor med sin mamma. Målsäganden funderade även på att inte anmäla. Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt i tingsrättens bedömning och diskuteras inte.

I stämningsutsagan tas den tilltalade samt målsägandens förhör upp som bevisning samt ett fotografi som skriftlig bevisning. Fotot tas dock inte upp i domen och det framgår inte vad det är ett fotografi på.

Tingsrätten lägger endast målsägandens utsaga till stöd för en fällande dom och tar inte upp någon stödbevisning. Stödbevisning värderas inte av tingsrätten samt har ingen vikt för utgången i målet.

5.3.6 Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Målsäganden uppger att denne mår dåligt efter det som har hänt och har gått till en psykolog. Vidare har målsäganden inte kunnat praktisera på grund av det som har hänt. Målsägandens mamma uppger i vittnesförhöret att målsägande ringde upp henne efter händelsen och skrek. Mamman förstod genast att något katastrofalt hade hänt. Målsäganden var även vit och darrade när denne kom hem. Det finns även vittnesförhör med målsägandens syster samt en vän till familjen för att styrka att målsäganden var väldigt upprörd och mådde dåligt efter händelsen den aktuella kvällen.

Av stämningsansökan framgår att målsägandens och den tilltalades utsagor ska ingå i bevisningen. Vidare har tre vittnesuppgifter från tre personer tagits med för styrkande av hur målsägande mådde efter händelsen. Viss skriftlig bevisning, exempelvis telefonlistor har även tagits med.

Tingsrätten skriver i domskälen angående bevisningen; ”Efter att målsäganden lämnat lägenheten har [målsäganden] varit i kontakt med sin mor men även sin syster och de har, när de hörts i tingsrätten, gett intryck av att [målsäganden] varit skärrad. Detta talar självklart i någon mån för att [målsäganden] varit med om något obehagligt.” ”Det kan dock konstateras att varken målsägandens mamma eller systemen, när de hörts i tingsrätten, har uppgett att målsäganden för dem närmare berättat om vad [målsäganden] utsatts för med angivande av detaljer.” Tingsrätten bedömer att den stödbevisning som läggs fram inte är tillräcklig för att styrka åtalet.

5.3.7 Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Av målsägandeutsagan framgår det att målsäganden har mått och fortfarande mår mycket dåligt av händelsen och att målsäganden efter händelsen hade mardrömmar varje natt. Målsäganden har aldrig tidigare varit tillsammans med en person av ett annat kön. Vidare har målsäganden inte kunnat vistas i sin lägenhet efter händelsen utan har bott hos en kompis. Händelsen har även inneburit att målsäganden har fått gå till en psykolog. Enligt målsägandens väninna EB:s vittnesmål framkommer att målsäganden ringt till henne den aktuella natten och varit alldeles ifrån sig. Målsäganden storgrät och berättade att denne trodde att personen skulle döda henne. Vidare har ytterligare en vän, LH, och en psykolog vittnat om att målsäganden berättat om en våldtäkt för dem.

I stämningsansökan uppges att bevisning till styrkande för målsägandens utsaga är målsäganden och den tilltalades utsaga samt två vittnesutsagor och en utsaga från en psykolog för att styrka målsägandens beteende efter händelsen. I stämningsansökan tas även viss skriftlig bevisning upp angående medicinska omständigheter men detta anses inte kunna stödja åtalet. De vittnen som ska styrka den tilltalades utsaga uppger främst att den tilltalade är en öm och respektabel människa som inte skulle kunna behandla en person på det sättet.

Tingsrätten uppger att ”Övrig stödbevisning handlar [målsägandens] beteende efter händelsen. Genom denna bevisning har framgått bl.a. att [målsäganden] i nära anslutning till händelsen ringde till [EB] i mycket upprivet tillstånd och uppgav att [denne] blivit våldtagen, att [målsäganden] någon dag senare till vännen [LH] uppgav att [denne] blivit våldtagen av [den tilltalade], att [målsäganden] fått psykologstöd upprepade gånger samt att [målsäganden] - bortsett från en natt - inte sovit någon mer gång i sin egen lägenhet.” Tingsrätten uppger dock att omständigheterna inte ger tillräckligt stöd för en fällande dom.

5.3.8 Rättsfall H 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)

Målsäganden har efter händelsen sökt sig till ett skyddat boende. De vittnesmål som tas upp både för grov kvinnofridskränkning och våldtäkt vittnar om upprepat våld och hur rädd målsäganden är för den tilltalade.

Stämningsansökan tar upp ett flertal vittnesmål från olika personer till styrkande av att målsäganden varit utsatt för grov kvinnofridskränkning och våldtäkt och till styrkande av målsägandens utsaga. Som skriftlig bevisning finns även journalanteckningar.

Tingsrätten gör följande bedömning angående våldtäkten ”Efter den här händelsen sökte sig målsäganden till ett skyddat boende. Det tillsammans med hennes redogörelse för vad som skedde gör att tingsrätten anser åtalet för våldtäkt vara styrkt.”

5.3.9 Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Målsäganden uppger att denne efter händelsen har mått dåligt och gått i terapi. Målsäganden har även svårt att sova och vågar inte bo hemma. Två vittnen vittnar om att de har hört om våldtäkten. Det ena vittnet har dock först hört om gärningen en vecka efter händelsen medan det andra vittnets vittnesmål inte stämmer helt överens med målsägandens utsaga angående hur våldtäkten gått till. Bland annat placerar målsäganden vissa händelser efter övergreppet som målsäganden har uppgett hänt innan.

I stämningsansökan åberopas den tilltalades och målsägandens utsaga samt vittnesförhör till styrkande för målsägandens utsaga. Viss skriftlig bevisning åberopas också till stöd för målsägandens utsaga i form av journalanteckningar, SMS och bilder på skador. Beträffande den skriftliga bevisningen är det dock endast sms-kontakten som tingsrätten går in närmare på.

Tingsrätten uppger att målsägandens väninna har bekräftat att hon fått höra om våldtäkten av målsäganden samma dag. Väninnan har dock inte kunnat redogöra för hur hon har fått höra om våldtäkten eller närmare detaljer kring gärningen, varken tillvägagångssätt eller målsägandens agerande under skeendet är det samma. Vidare har väninnan förlagt knivhotet efter övergreppet medan målsägande har berättat att det skedde innan övergreppet. ”Dessa i väsentliga delar divergerande uppgifter påverkar trovärdigheten i den av [målsäganden] lämnade utsagan.” Den andra väninnan har lämnat uppgifter som närmare överensstämmer med målsägandens men hon fick först höra om händelsen efter ungefär en vecka. Tingsrätten uppger slutligen att ” Den stödbevisning som således åberopats har inte annat än i mycket begränsad omfattning gett stöd åt [målsägandens] berättelse.”

5.3.10 Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

Det framgår av målsägandens utsaga att målsäganden mått mycket dåligt efter händelsen och blivit sjukskriven samt inlagd på psykiatrisk klinik. Flera vittnen har berättat att

målsäganden mått dåligt och betett sig annorlunda efter händelsen. Bland annat vittnar både målsägandens pojkvän och syster om att målsäganden efter händelsen satt på golvet i duschen i minst en timme med vattnet rinnande ner över sig. Vidare har underläkaren på en psykiatrisk akutklinik vittnat om att målsäganden blev inlagd för observation där målsäganden tittades till varje kvart eftersom han var rädd för att målsäganden skulle skada sig själv.

I stämningsansökan åberopas ett flertal vittnesförhör samt journalanteckningar till stöd för målsägandens utsaga. Vidare finns vittnesuppgifter från den läkare som fick målsäganden inlagd på en psykiatrisk klinik efter händelsen.

Tingsrätten uppger angående stödbevisningen ” Enbart brottsoffrets uppgifter om ett sexualbrott anses inte vara tillräckligt om hennes uppgifter inte får stöd av annan bevisning. Eftersom stödbevisning saknas och det finns rimliga tvivel om att [den tilltalade] har begått en våldtäkt så ska åtalet ogillas.”

5.3.11 Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)

Åtalet om våldtäkt sker i samband med åtal om kvinnofridskränkning. Det framgår inte specificerat hur målsäganden mår efter händelsen.

I stämningsansökan åberopas målsäganden och den tilltalades utsaga samt ett flertal vittnesmål för att styrka målsägandens utsaga genom att vittna om beteende, målsägandens uttalande eller skador. Skriftlig bevisning åberopas även i form av rättsintyg och fotografier. Varken utsagorna eller vittnesmålen redogörs dock för i domen. Vidare diskuteras vittnesmålen inte i domskälen, förutom i ett fall då ett vittnesmål bekräftar målsägandens uppgifter om vilken tid händelsen ska ha inträffat.

Tingsrätten tar inte upp stödbevisningen i domskälen som styrkande eller icke-styrkande av målsägandens utsaga.

5.3.12 Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dömd)

Målsäganden har efter händelsen rusat ut ur lägenheten.

I stämningsansökan tas målsägandens och den tilltalades utsaga upp som bevisning samt vittnesförhör med ytterligare en person. Skriftlig bevisning så som journalanteckningar åberopas också.

Tingsrätten uppger att målsägandens utsaga får stöd av vittnesutsaga från personen som möter målsäganden när denne springer ut från sin lägenhet, samt av teknisk bevisning så som skador och sperma i målsägandens säng.

5.3.13 Tabell över variabler i 5.3

Faktorer som tas upp eller betonas i domskälen	Mål Våldtäkt	Summa Våldtäkt	Mål Rån	Summa Rån
Målsägandens beteende efter händelsen är av vikt för tingsrättens bedömning.	F, G, H, I, J, L	6		
Målsägandens beteende efter händelsen är inte av vikt för tingsrättens bedömning.	K	1	A, B, C1, C2, C3, D, E	7
Bevisningen i målet är endast parternas uppgifter.			A, C2*, E*	3
Stödbevisning är, i enlighet med stämningsansökan, ett vittnesmål samt annan typ av bevisning.	L	1	C1, D	2
Stödbevisningen är, i enlighet med stämningsansökan, ett flertal vittnesmål från sekundärvittnen.	F, G, H, I, J, K	6		
Stödbevisning förekommer enbart eller även i form av annan typ av bevisning.	F, G, H, I, J, L	6	B, C1, C3, D	4
Åtalet styrks med hjälp av stödbevisningen som lagts fram i enlighet med stämningsansökan.	H, L	2	B, C1, C3, D	4
Målets utfall påverkas av bristande stödbevisning.	F, G, I, J,	4		
Stödbevisning behövs inte för en fällande dom.			A, C2, E	3

*Den kartsbild som tas upp i C2 och det foto som nämns i stämningsansökan men som inte tas upp i domskälen i E bedöms inte av vikt för bevisvärderingen och det bortses därför från dessa som stödbevisning.

5.4 Domstolens bevisvärdering

5.4.1 Rättsfall A 12-01-20 RÅN (dömd)

I målet där de tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att målsägandens utsaga är tillförlitlig medan de tilltalades berättelser benämns av tingsrätten som föga övertygande i fråga om tillförlitlighet. Bland annat uppger tingsrätten att det inte har framkommit någon rimlig anledning till varför målsäganden skulle berätta som denne gör om gärningsmännen var två andra personer. Tingsrätten tar inte upp vilka faktorer de har baserat sin bedömning av innehållet i målsägandens utsaga på.

Åklagaren åberopar endast muntliga utsagor från målsäganden och de tilltalade som bevisning. Stödbevisning diskuteras inte av tingsrätten samt har ingen vikt för utgången i målet. Tingsrätten lägger målsägandens utsaga till grund för domen.

5.4.2 Rättsfall B 12-02-02 RÅN (dömd)

I målet där de tilltalades ord står mot målsägandens ord, tilltalad 1 förnekar brottet och tilltalad 2 förnekar att denne agerat i samförstånd med tilltalad 1, bedömer tingsrätten att målsägandens uppgifter framstår som tillförlitliga och lägger utsagan till grund för

domen. Åklagaren åberopar parternas muntliga utsagor samt skriftlig bevisning i form av anteckningar i anmälan om målsägandes skador och att målsägandens halskedja påträffades i tilltalad 1:s ficka.

I sin värdering lägger tingsrätten fokus på att målsägandens utsaga är detaljerad, konsekvent och följdriktig, att målsäganden har utsatts för våld samt att målsägandens halskedja hittades i tilltalad 1:s ficka. Tingsrätten går dock inte närmare in på vilka faktorer som gör att tilltalad 2:s uppgifter, att denne inte varit med om rånet, inte ska ges någon tilltro. Målsägandens uppgifter och det som i övrigt har framkommit i målet framstår som tillförlitliga och läggs till grund för bedömningen.

5.4.3 Rättsfall C 12-04-05 RÅN

5.4.3.1 Rättsfall C1 (dömd)

I målet där de tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten för det första att det inte finns skäl att betvivla att målsäganden utsatts för det denne uppgett samt att utsagan stöds av ett vittnesmål från målsägandens mamma angående målsägandens beteende efter händelsen. Vidare är målsägandens utpekande tillförlitligt. Åklagaren åberopar parternas utsagor i stämningsansökan samt målsägandens mammas vittnesförhör angående rånet. Skriftlig bevisning beträffande försök att ta ut pengar från målsägandens konto och annan skriftlig bevisning åberopas också. Den övriga skriftliga bevisningen tas inte upp i domskälen.

Domstolen fokus ligger för det första på att målsägandens utsaga framstår som sanningsenlig samt för det andra på målsägandens utpekande av gärningsmännen vid fotokonfrontationen. Det finns även visst fokus på målsägandens förutsättningar för att lämna korrekt information, exempelvis om denne haft möjlighet att se gärningsmännen ordentligt. Tingsrätten tar upp att målsäganden var berusad vid gärningstillfället men att det annars inte har framkommit något som talar emot målsägandens identifiering av gärningsmännen.

5.4.3.2 Rättsfall C2 (dömd)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten för det första att det inte finns skäl att betvivla att målsäganden utsatts för det denne uppgett samt att utsagan i någon mån stöds av att andra har utsatts för samma sak. Tingsrätten gör ingen närmare bedömning av vare sig målsägandens eller den tilltalades utsaga. Fokus ligger för det första på att målsägandens utsaga framstår som sanningsenlig samt för det andra på målsägandens utpekande av gärningsmannen vid fotokonfrontation. Vidare finns visst fokus på målsägandens förutsättningar för att lämna korrekt information, exempelvis om denne haft möjlighet att se gärningsmännen ordentligt.

Åklagaren åberopar endast muntliga förhör med målsäganden och de tilltalade som bevisning, samt en kartskiss som inte diskuteras i domskälen. Förutom konstaterandet att utsagan i något mån stöds av att liknade händelser inträffat förut, diskuteras inte stödbevisning av tingsrätten samt har ingen betydelse för utgången i målet. Tingsrätten lägger målsägandens utsaga till grund för domen.

5.4.3.3 Rättsfall C3 (dömd)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att målsägandens utsaga i viss mån vinner stöd i att andra personer utsatts för samma händelse inom kort tid. Fokus ligger för det första på att målsägandens utsaga framstår som sanningsenlig samt för det andra på målsägandens utpekande av gärningsmannen vid fotokonfrontation. Vidare finns visst fokus på målsägandens förutsättningar för att lämna korrekt information, exempelvis om denne har haft möjlighet för att se gärningsmannen.

Åklagaren åberopar den tilltalades och målsägandens utsaga samt en vittnesutsaga till stöd för den tilltalades uppgifter. Vidare åberopas bilder samt journalanteckningar av målsägandens skador. Tingsrätten bedömer att målsägandens berättelse stöds av journalanteckningar och fotografier av skador samt i någon mån av att andra personer har utsatts för liknande händelser. Målsägandens uppgifter, målsägandens utpekande, samt det som i övrigt har framkommit i målet läggs till grund för bedömningen.

5.4.4 Rättsfall D 12-04-18 RÅN (dömd)

I målet där de tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att det inte finns skäl att betvivla att målsäganden utsatts för det denne uppgett. Åklagaren åberopar de tilltalades uppgifter och målsägandens utsaga. Vidare åberopas ett vittnesmål från målsägandens kontaktperson till stöd för målsägandens uppgifter angående råntillfället, samt bilder och journalanteckningar av målsägandens skador. Övrig bevisning som åberopas tas inte upp i domskälen.

Tingsrätten uppger att det inte finns anledning att betvivla att målsäganden berättar sanningen och att dennes uppgifter stöds av fotografier av skador, vittnesuppgifter samt att dörren blivit inslagen. Målsägandens uppgifter och det som i övrigt har framkommit i målet läggs till grund för bedömningen. Tingsrätten gör ingen närmare utredning av den tilltalades uppgifter om hemfridsbrott.

5.4.5 Rättsfall E, åtalspunkt 8, 12-06-01 RÅN (dömd)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att målsägandens utsaga är den som ska läggas till grund för domen. Fokus ligger helt på att målsägandens utsaga är tillförlitlig medan den tilltalades påstående inte är trovärdigt. Åklagaren åberopar muntliga utsagor från målsäganden och de tilltalade som bevisning samt ett fotografi som skriftlig bevisning. Fotografiet tas dock inte upp i domen och det framgår inte vad fotografiet ska stödja eller föreställer. Tingsrätten lägger endast målsägandens utsaga till stöd för en fällande dom och diskuterar inte någon stödbevisning. Stödbevisning har ingen vikt för utgången in målet och målsägandens utsaga läggs till grund för domen.

5.4.6 Rättsfall F 12-01-09 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att det inte går att lägga målsägandens utsaga tillsammans med den bevisning som

framkommit i målet till stöd för en fällande dom. Huvudfokus i domskälen ligger på det persiska ordet för våldtäkt och på frågan om målsäganden när denne använde ordet menade våldtäkt eller sexuellt umgänge med någon form av förnedrande inslag eller avsikt. Vidare finns visst fokus på att målsäganden inte berättat några detaljer för sin mamma och syster om övergreppet samt att den tilltalades berättelse stämmer överens med den andra betydelsen av det persiska ordet. Att målsäganden inte lämnat lägenheten direkt efter händelsen tas även upp som negativt för utsagan.

Åklagaren åberopar parternas utsagor. Vidare har vittnesuppgifter från tre personer tagits med för styrkande av hur målsägande mådde efter händelsen. Viss skriftlig bevisning, exempelvis telefonlistor har även tagits med. Tingsrätten bedömer att den stödbevisning som läggs fram inte är tillräcklig för att styrka åtalet.

5.4.7 Rättsfall G 12-04-25 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att det inte går att lägga målsägandens utsaga tillsammans med den bevisning som framkommit i målet till stöd för en fällande dom. De brister som framkommer är främst att stödbevisningen inte är tillräcklig.

Åklagaren åberopar parternas utsaga, två vittnesutsagor och en utsaga från en psykolog för att styrka målsägandens beteende efter händelsen. I stämningsansökan tas även viss skriftlig bevisning upp angående medicinska omständigheter men detta anses inte kunna stödja åtalet. Fokus ligger på att båda utsagorna är trovärdiga och att tingsrätten av den anledningen ställer större krav på stödbevisning. Det finns även en stark betoning på de vittnesuppgifter som finns till stöd för målsägandens uppgifter samt dennes beteende efter händelsen. Av de vittnesmål som ska stödja målsägandens utsaga framgår bland annat att målsäganden ringt till sin väninna i nära anslutning till händelsen och berättat om våldtäkten. Vidare har målsäganden fått psykologstöd upprepade gånger samt inte kunnat sova i sin lägenhet. Enligt tingsrätten ger omständigheterna stöd för målsägandens utsaga men inte tillräckligt starkt stöd.

5.4.8 Rättsfall H 12-06-29 VÅLDTÄKT (dömd)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att målsägandens utsaga är trovärdig samtidigt som den tilltalades uppgifter kan lämnas utan avseende eftersom de är splittrade och motsägelsefulla. Åtalet gäller även grov kvinnofridskränkning och tingsrätten gör en helhetsbedömning av målsägandens uppgifter. Bland annat uppges att målsägandens utsaga som helhet stöds av vittnesuppgifter, journalanteckningar och avlyssnade telefonsamtal.

Fokus vid bedömning av våldtäkten ligger vid målsägandens utsaga samt på att målsäganden efter händelsen sökte sig till ett skyddat boende. Åklagaren åberopar ett flertal vittnesmål från olika personer till styrkande av att målsäganden varit utsatt för grov kvinnofridskränkning och våldtäkt och till styrkande av målsägandens utsaga. Som skriftlig bevisning finns även journalanteckningar. Tingsrätten gör den bedömning att målsägandens handling, att söka sig till ett skyddat boende, tillsammans med målsägandens utsaga är tillräckligt för en fällande dom.

5.4.9 Rättsfall I 12-10-12 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

I målet, där den tilltalades ord står mot målsägandens ord, bedömer tingsrätten att det inte går att lägga målsägandens utsaga tillsammans med den bevisning som framkommit i målet till stöd för en fällande dom. I stämningsansökan åberopar åklagaren den tilltalades samt målsägandens utsaga samt vittnesförhör. Viss skriftlig bevisning åberopas också till stöd för målsägandens utsaga i form av journalanteckningar, SMS och bilder på skador.

De brister som tingsrätten fokuserar på är främst målsägandens beteende efter händelsen, den något detaljfattiga utsagan samt att de vittnesuppgifter angående hur våldtäkten gått till som målsägandens väninna lämnar inte stämmer överens med de uppgifter som målsäganden har lämnat. Ett annat vittne har lämnat mer likvärdiga uppgifter men eftersom vittnet först fick höra om händelsen efter en vecka stödjer detta inte utsagan särskilt mycket. Vidare diskuteras det att sms-kontakten som skett efter händelsen endast kommit från den tilltalade. En diskussion förs även kring de skador som åberopats till stöd för utsagan. Angående skador uppger tingsrätten att det inte har utretts hur skadorna uppkommit. Tingsrätten bedömer att utsagan tillsammans med stödbevisningen inte är tillräckligt för en fällande dom.

5.4.10 Rättsfall J 12-11-05 VÅLDTÄKT (åtalet ogillas)

I målet, där den tilltalades ord står mot målsägandens ord, bedömer tingsrätten att det inte går att lägga målsägandens utsaga tillsammans med den bevisning som framkommit i målet till stöd för en fällande dom. De brister som framkommer är indirekt målsägandens beteende samt att stödbevisningen inte är tillräcklig.

I stämningsansökan åberopas ett flertal vittnesförhör samt journalanteckningar till stöd för målsägandens utsaga. Vidare finns vittnesuppgifter från den läkare som fick målsäganden inlagd på en psykiatrisk klinik efter händelsen. Domstolens bedömning fokuserar helt på målsägandens beteende och det görs ingen värdering av den stödbevisning som finns för hur målsäganden har mått efter händelsen eller på den tilltalades motstridiga uppgifter. Tingsrätten skriver i domskälen att stödbevisning saknas och att målsägandens utsaga inte ensam kan läggas till grund för en fällande dom.

5.4.11 Rättsfall K 12-12-12 VÅLDTÄKT (åtalets ogillas)

I målet, där den tilltalades ord står mot målsägandens ord, bedömer tingsrätten att det inte går att lägga målsägandens utsaga tillsammans med den bevisning som framkommit i målet till stöd för en fällande dom. De brister som framkommer är att målsägandens utsaga är detaljfattig samt det finns oklarheter kring när misstanken om våldtäkt uppstod. Fokus ligger på att misstanken om våldtäkt uppkommit sent i målet samt att det inte har framkommit hur misstanken uppstod. Vidare fokuserar tingsrätten på att målsäganden inte har kunnat lämna en mer detaljerad utsaga.

I stämningsansökan åberopas målsäganden och den tilltalades utsaga. Vidare åberopas ett flertal vittnesmål för att styrka målsägandens utsaga genom att vittna om beteende, målsägandens uttalande eller skador. Domstolen diskuterar dock inte utsagorna och vittnesmålen närmare i domskälen. Vittnesmålen tas inte upp i domskälen alls, förutom i ett fall då ett vittnesmål bekräftar målsägandens uppgifter om vilken tid händelsen ska ha inträffat. Tingsrätten tar inte heller upp stödbevisningen i domskälen som styrkande eller icke-styrkande av målsägandens utsaga.

5.4.12 Rättsfall L 12-12-14 VÅLDTÄKT (dömd)

I målet där den tilltalades ord står mot målsägandens ord bedömer tingsrätten att målsägandens utsaga i samband med den övriga bevisningen kan läggas till grund för en dom. Fokus ligger på målsägandens utsaga samt på den stödbevisning som framkommit i målet.

I stämningsansökan tas målsägandens och den tilltalades utsaga upp som bevisning samt vittnesförhör med ytterligare en person. Skriftlig bevisning så som journalanteckningar åberopas också. Tingsrätten uppger att målsägandens utsaga får stöd av vittnesutsaga från personen som möter målsäganden när denne springer ut från sin lägenhet, samt av teknisk bevisning så som skador och sperma i målsägandens säng.

6 Analys

6.1 Hur värderar tingsrätten utsagor som bevis samt stödbevisning i våldtäktsmål jämfört med i rånmål?

I Sverige tillämpas principen likhet inför lagen. Rättsfallsstudien gjordes för att uppfylla framställningens syfte, att göra en undersökning av om det finns skillnader mellan den bevisvärdering som sker då målsägandets utsagan är huvudbevisningen i våldtäktsmål jämfört med rånmål, samt resonera kring problematiken av en sådan diskrepans för våldtäktsoffer. Undersökningens fokus ligger på ord mot ord-situationer, vilka faktorer som domstolen baserar sig på vid bedömning av utsagor på samt på vikten av stödbevisning i de olika målen.

Det som framgår av rättsfallsstudien som gjorts är att det finns skillnader i hur domstolen värderar bevis i våldtäktsmål och i rånmål då utsagan är den främsta bevisningen. Skillnaden finns i flera olika moment i bevisvärderingen, i den övergripande värderingen, i de faktorer som tingsrätten lägger vikt vid samt vid kravet på stödbevisningen. Undersökningen är inte omfattande och rör endast en tingsrätt. Det innebär att resultatet måste tolkas med försiktighet. Eftersom det är ett mindre antal fall som analyserats kan individuella skillnader mellan målen få större proportioner än de hade fått om underlaget hade varit större. Av den anledningen skulle det ha varit intressant att utföra en bredare undersökning på området för att säkerställa resultatet. Det resultat som framkommit av rättsfallsstudien stöds dock även i viss mån av de slutsatser som Diesen och Diesen lägger fram, exempelvis uppgifter om att friandefrekvensen är mycket högre i våldtäktsmål än andra mål samt att värderingen i ett flertal av målen som Diesen och Diesen genomgått verkar ha påverkats av målsägandens beteende. Det som har framkommit i den aktuella rättsfallsstudien är bekymmersamt. Trots det begränsade urvalet framstår det som att målen, som bygger på så likvärdiga parametrar som de utvalda rättsfallen gör, borde ha en mer likvärdig bevisvärdering, och möjligtvis mer likvärdiga domslut.

Det är upp till domaren att avgöra hur högt bevisvärde en utsaga har och om beviskravet är uppfyllt. De riktlinjer som finns i förarbetena till RB fastslår dock vissa riktlinjer som domstolen ska hålla sig inom, bland annat ska värderingen ske på ett objektivt sätt utan att domarens subjektiva åsikter eller godtycke påverkar. I samband med rättsfallsstudien uppstod en känsla av att våldtäktsoffers utsagor oftare betraktas med skepsis i inledningsfasen på ett sätt som inte upplevs i rånmål. I rånmål verkar det finnas en grundläggande acceptans för att händelsen kan ha inträffat medan det i våldtäktsmål inledningsvis verkar finnas en skepsis mot sanningshalten i målsägandens utsaga. Denna känsla baseras både på den övergripande värderingen samt på att det finns större betoning på, samt fler frågetecken kring detaljer i utsagan och målsägandens beteende i våldtäktsmål. Målsägandens beteende efter händelsen får stort fokus i våldtäktsmål till skillnad från rånmål där det inte betonas alls. Det återopas mer stödbevisning i våldtäktsmål, främst kring målsägandens beteende, men det verkar som om stödbevisningen sällan är tillräcklig. Det framstår även som om det finns ett större

krav på direkt stödbevisning, samt större krav på stödbevisningens bevisvärde i våldtäktsmål jämfört med rånmål.

I alla sju rånmål bedöms målsägandens utsaga som trovärdig eller tillförlitlig. Det är dock endast i tre av målen som tingsrätten tar upp vilka faktorer den använder vid värderingen av utsagan. I ett par av våldtäktsmålen bedömer tingsrätten utsagan som mindre trovärdig eller tillförlitlig då utsagan exempelvis inte varit tillräckligt detaljerad. Det kan exempelvis röra sig om att målsäganden inte har kunnat berätta om en specifik detalj eller då målsägandens beteende i samband med händelsen inte verkar rimligt. Det kan även vid en jämförelse tas upp att det läggs vikt vid att de tilltalades utsagor är motstridiga och icke-trovärdiga i fyra av rånmålen men endast i ett av våldtäktsmålen, *Rättsfall H*. Denna skillnad kan även framhävas genom exemplet att det i *Rättsfall J* inte diskuteras av tingsrätten att den tilltalade lämnar tydligt motstridiga uppgifter angående samlaget. Bland annat lämnar den tilltalade olika uppgifter om samlaget, först till vittnen och sedan i polisförhör och domstolen. Här kan även en parallell dras mellan *Rättsfall D* och *F*. I *Rättsfall D* fokuserar tingsrätten inte på att den inslagna dörren stämmer överens med den ena tilltalades uppgifter om hemfridsbrott. I *Rättsfall F* är tingsrättens huvudfokus däremot diskussionen kring målsägandens användning av det persiska ordet och att ordet stämmer överens med den tilltalades uppgifter om händelseförloppet. Dessa jämförelser är intressanta för att visa skillnader i vad tingsrätten lyfter fram eller bedömer som viktiga i målen.

I bevisvärderingen framstår det även som det finns skillnader i den övergripande värderingen. Bland annat framstår det som om att tingsrätten relativt snabbt i rånmålen konstaterar att målsägandens utsaga är trovärdig, tillförlitlig eller att det inte finns anledning att betvivla den. I våldtäktsmålen sker dock, i huvudparten av fallen, en mer tydlig granskning av exempelvis erfarenhetssatser eller så utreds en specifik detalj noga. Exempelvis lägger tingsrätten i våldtäktsmål mer vikt vid enstaka erfarenhetssatser eller detaljer i sin värdering än de gör i rånmål. I fyra av våldtäktsmålen är erfarenhetssatserna inte negativa för utsagan i sig, *Rättsfall F, G, H och I*. Däremot läggs det stor vikt vid en enstaka detalj eller en torftig utsaga i både *Rättsfall I* och *K* samt på en specifik detalj i målsägandens beteende i *Rättsfall F, H, I, J* och *K*. I *Rättsfall F* diskuteras detaljen att målsäganden inte har lämnat lägenheten direkt, i *Rättsfall H* har målsäganden sökt sig till en kvinnojour, i *Rättsfall I* kan målsäganden inte berätta hur målsäganden kom från en ställning till en annan, i *Rättsfall J* betonas att målsäganden flörtade med andra män samt i *Rättsfall K* diskuteras att berättelsen var mer torftig. Vidare verkar de enstaka erfarenhetssatserna eller detaljerna vara av stor vikt vid utgången i målet.

En annan skillnad mellan vad som betonas i de olika måltyperna kan utläsas ur *Rättsfall E, G* och *K*. I *Rättsfall E* anses den tilltalades påstående om att denne fått låna jackan inte som trovärdigt. I *Rättsfall G* finns det däremot inget likartat konstaterade om att den tilltalades påstående om frivilligt samlag inte verkar trovärdigt, trots att samlaget är med en homosexuell person, som aldrig visat intresse av någon av det motsatta könet. Samma parallell kan dras i *Rättsfall K* där det har konstaterats att målsäganden blivit utsatt för misshandel före samlaget, men där den tilltalades påstående om frivilligt samlag trots det inte bedöms som icke trovärdigt eller orimligt baserat på vad som har hänt innan samlaget. Övergripande förefaller målsägandens utsaga i våldtäktsmål alltså värderas på ett annat sätt än rånoffrets utsaga. Faktorer som de nämnda ovan är med till att stödja känslan av att våldtäktsoffers utsagor oftare

betraktas med skepsis, bland annat genom att vissa faktorer bedöms som viktigare att fokusera på om en utsaga betraktas med skepsis från början.

Då det ska framgå av domskälen vad den värdering som motiverar domen har baserats på, kan ovan nämnda och kommande diskussion föras utifrån domskälen. Det går naturligtvis aldrig att avgöra exakt hur tingsrätten har gjort sin bedömning, utan att ha varit i rättssalen och hört överläggningen, men domskälen ska ändå ge en tillräcklig fingervisning om vad som har bedömts vara av vikt vid värderingen. Flera av de begrepp som tingsrätterna använder för att beskriva en utsaga definieras dock inte närmare. Av den anledningen är det svårt att fastställa vad det är som avgör om en målsägandens utsaga anses tillräckligt trovärdig eller inte. Exempelvis framgår det inte vad tingsrätten lägger i begreppet att en utsaga är detaljrik eller saknar detaljer. Begreppen framstår därför som schablonartade och det hade varit intressant att veta vad som ligger bakom bedömningen att en utsaga är tillräckligt detaljerad eller detaljfattig.

Fem av domskälen i våldtäktsmålen innehåller en eller flera erfarenhetssatser vid utsagevärderingen och tre av rånmålen. I NJA 2010 s. 671 framhålls ett flertal faktorer som fokus bör läggas vid, liksom Schelin poängterar att det krävs flera av erfarenhetssatserna för att värdera sanningshalten av en utsaga. Till detta kommer omständigheten att erfarenhetssatserna i de aktuella domarna framstår som något schablonartade och inte tydligare definieras. För en mer transparent och därigenom enhetlig bevisvärdering, kunde därför önskas att det tydligare framgick av domskälen vilka andra erfarenhetssatser som använts vid värdering av utsagan, samt att det förtydligas varför en utsaga bedöms som detaljfattig.

När det gäller målsägandens beteende diskuteras detta på olika sätt i de två måltyperna. I sex av våldtäktsmålen bedöms målsägandens beteende efter händelsen eller i samband med händelsen som av vikt för utgången i målet medan det i rånmålen inte fokuseras på målsägandens beteende efter händelsen alls. I tre av våldtäktsmålen är värderingen av målsägandens beteende i samband med händelsen negativ för målsäganden och personens agerande uppfattas av domstolen som märkligt och motstridigt. Till exempel skriver tingsrätten i *Rättsfall F* att det förefaller rimligt att målsäganden skulle ha avlägsnat sig från lägenheten direkt om denne blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp. Ett liknande ifrågasättande av målsägandens beteende finns däremot inte i rånålet *Rättsfall B*, där målsäganden, trots uppgifter om att vara rädd för att gå ut själv, gick tillbaka till brottsplatsen efter händelsen. Att värdera målsägandens beteende efter händelsen som exempelvis märkligt, är även ett av de exempel som Diesen och Diesen tar upp som tecken på att det fortfarande finns stereotypa föreställningar om hur ett offer ska bete sig. Vidare går det emot konstaterandet i NJA 2010 s. 671 och Fitger m.fl. kommentar till 35 kap. 1§ RB att värderingen ska göras av utsagan. Allmänna positiva intryck av målsäganden som görs i samband med rättegången tas upp i fyra av rånmålen och i två våldtäktsmålen.

När det kommer till frågan om det finns motiv för att lämna en osann utsaga tas detta upp i alla rån mål utom i *Rättsfall E*. Det framgår då av rättsfallen att det inte finns något motiv för att lämna en oriktig utsaga. Samma sak tas dock endast upp direkt i två av våldtäktsmålen, samt indirekt i *Rättsfall F* och *Rättsfall I*. Mellan de två måltyperna finns även vissa jämförelser som kan lyftas fram för att belysa viss skillnad i vad som betonas. Bland annat diskuteras det inte alls att målsäganden i *Rättsfall A* en månad tidigare blivit misshandlad av den ena tilltalade. I två av våldtäktsmålen nämns

däremot för det första svartsjuka och obesvarad kärlek indirekt som något som kan påverka motivet, samt för det andra diskuteras det persiska ordet. Det senare bör indirekt vara en diskussion från domstolens sida kring frågan om påståendet om våldtäkten kan vara påhittad.

Beträffande stödbevisning finns det ett flertal skillnader mellan behovet och efterfrågan på stödbevisning i våldtäktsmålen och rånmålen. Bland annat finns det knappt någon stödbevisning i rånmålen, och det uppges inte heller behövas, medan det i våldtäktsmålen finns en stor mängd stödbevisning för att styrka målsägandens utsaga och dennes beteende efter händelsen. I flera av målen finns det ett flertal vittnesmål som vittnar om hur målsäganden har betett sig efter händelsen, men utsagan tillsammans med stödbevisningen värderas inte som tillräcklig för att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har begått gärningen. Samma skiljaktigheter kan ses beträffande målsägandens beteende efter händelsen. I våldtäktsmål finns en stor del av fokus på målsägandens beteende och hur denne mår efter händelsen medan det knappt eller inte alls tas upp vid rån.

En annan skillnad som kan belysas är det faktum att det i *Rättsfall C2* och *C3* uppges att utsagan även vinner stöd i att det har hänt liknande händelser på samma plats tidigare. Detta resonemang används dock inte i våldtäktsdomarna, där det exempelvis inte uppges som stödjande för utsagan att den tilltalade även blir dömd för grov kvinnofridskränkning av målsäganden, och att målsäganden och dennes utsaga därigenom har bedömts som tillförlitlig på det området. Andra faktorer som kan betonas är att målsägandens mammas vittnesutsaga, i *Rättsfall C1*, bedöms som tillräcklig stödbevisning. Det gör däremot inte målsägandens väninnas vittnesmål i *Rättsfall G*, trots att väninnan blivit uppringd direkt efter händelsen, samt vittnar om hur dåligt målsägande mådde vid tillfället. Beträffande stödbevisning är dock den största skillnaden mellan rånmål och våldtäktsmål för det första mängden stödbevisning som läggs fram samt för det andra de krav det verkar finns kring vad stödbevisningen förväntas bevisa.

Slutligen kan det önskas någon typ av förtydligande av vilken stödbevisning som tingsrätten letar efter i våldtäktsmål. Särskilt i två av målen har ett flertal vittnen uppgivit hur förändrad målsäganden har blivit efter händelsen och hur dåligt denne har mått, men detta anses inte vara tillräcklig stödbevisning. Vilken stödbevisning som tingsrätten uppfattar som tillräcklig är alltså en ytterst intressant och aktuell fråga som även hade varit intressant att behandla i en fortsättningsstudie. Frågan är vilken stödbevisning som anses som tillräcklig i våldtäktsmål, om inte den tilltalades berättelse är så motsägelsefull att den helt kan bortses från. Om kraven på stödbevisning är orimligt höga finns det risk för att målsägandens utsaga aldrig bedöms som tillräckligt tillförlitlig om den tilltalades utsaga är trovärdig.

Journalanteckningar eller bilder av skador åberopas till stöd för målsägandens utsaga i tre av rånmålen och i sex av våldtäktsmålen. Vidare åberopas vittnesmål från psykologer för ett par av våldtäktsmålen. I rånmålen uppger tingsrätten i alla tre mål att utsagan stöds av skadorna. I våldtäktsmålen är det något svårare att avgöra när skador och journalanteckningar stödjer utsagan eftersom skadorna i ett par av målen diskuteras parallellt med kvinnofridskränkningen. I *Rättsfall G*, *I* och *L* förs en diskussion kring skador i direkt anslutning till domslutet medan det i *Rättsfall H* diskuteras mer övergripande i samband med den allmänna bedömningen. I *Rättsfall J*

och *K* diskuteras de skador som åklagaren åberopat inte alls. På grund av det otydliga underlaget i samband med skador bör slutsatser på detta undanlag dras med försiktighet.

Sammanfattningsvis kan det alltså sägas att det finns en märkbar skillnad i bevisvärdering när utsagor är huvudbevisningen. Detta tydliggörs både genom övergripande strukturer, men även exempelvis genom vilken stödbevisning som krävs samt vilket fokus det läggs på målsägandens beteende. Denna skillnad kan ha sin utgångspunkt i att det finns en större skepsis mot våldtäktsoffers utsagor, något som leder till att våldtäktsoffer har en högre tröskel att ta sig över för att bli trodda.

6.2 Skillnader ur ett viktimologiskt perspektiv

När det nu har konstaterats att det finns vissa skillnader i vad som betonas vid bevisvärderingen uppstår den lika aktuella frågan om varför det är på detta sätt. Det kan självklart finnas många anledningar till en sådan diskrepans men utifrån ett brottsofferperspektiv är det aktuellt att diskutera skillnaderna och koppla olikheterna till brottsoffret som individ. I uppsatsen har Christies tes om ideala offer valts för att analysera och diskutera bevisvärderingen.

I enlighet med Christies tes om idealiska offer och gärningsmän är få av målsäganden i våldtäktsmålen ovan idealiska offer. De är inte sysselsatta med projekt som ses som respektabla och de befinner sig på en plats som kan kritiseras. Det är endast i *Rättsfall L* som våldtäktsoffret kan sägas leva upp till kraven för ett idealiskt offer fullt ut. Målsäganden ligger och sover, ett fullt respektabelt projekt, i sin egen lägenhet, vilket är en plats där denne inte kan kritiseras för att vara och gärningsmannen är en främmande människa som offret inte känner. Vidare är offret svagt och oskyldigt och kan inte anses ha någon delaktighet i det som sker. I det andra våldtäktsmålet där det finns en fällande dom, *Rättsfall H*, har visserligen målsäganden ett förhållande med gärningsmannen, men efter händelsen söker målsäganden sig till ett skyddat boende för att få hjälp, något som indirekt gör målsäganden svag och hjälpsökande. Målsägande korrigerar även sitt beteende att vara på fel plats, där målsäganden till viss del inte borde vara, genom att söka sig till en respektabel plats och tydligt inta rollen som ett offer. Målsäganden har även en anledning att inte vilja ha sex eftersom målsäganden precis genomgått en påfrestande abort. Det senare gör även att målsäganden uppfyller kriterierna som svag och hjälplös, utan möjlighet att freda sig själv.

För att se på de övriga våldtäktsmålen så finns det i tre av fallen kritik och ett ifrågasättande av målsägandens beteende, målsäganden har inte lämnat lägenheten direkt efter händelsen, målsäganden har gått till jobbet och målsäganden har visat ett sexuellt intresse mot andra äldre män under kvällen. Dessa beteenden stämmer inte överens med de föreställningar som finns om hur ett offer ska bete sig. Vidare sysselsätter sig offren inte med något respektabelt projekt, två har själv frivilligt tagit med eller följt med gärningsmannen till någon av parternas hem, två är tillsammans med gärningsmannen och väljer att inte anmäla denna direkt och den sista har gått hem till den tilltalade frivilligt, trots att målsäganden visste att gärningsmannen tidigare beskrivit sig som sexuellt upphetsad.

Alla offren i våldtäktsmålen där åtalet ogillas, befinner sig antingen på platser där de borde ha skyddat sig själv genom att inte befinna sig, eller så sysselsätter de sig med ett projekt som inte kan bedömas som respektabelt. De umgås med en person, på ett sätt som indirekt utsätter dem för risken för ett övergrepp, antingen genom att ta med personen hem till sig själv eller genom att de är tillsammans med en person som misshandlar dem. Ett exempel är *Rättsfall F* där målsäganden frivilligt gått hem till den tilltalade, även om det framgår av utredningen att målsäganden vid ett tidigare tillfälle fått sms från den tilltalade där denne uppger sig vara kåt. Vidare uppför sig målsäganden inte som ett offer eftersom denne stannar kvar i lägenheten efter att samlaget har hänt utan att ha varit hotad eller tvingad. Det finns med andra ord inget respektabelt varken över den plats målsäganden befinner sig på eller det målsäganden har valt att sysselsätta sig med. Vidare är gärningsmännen inga främlingar eller onda farliga människor utan i flera fall någon som står målsäganden nära.

Diskussion ovan kring icke-idealiska offer korrelerar med Christies tes om varför vissa offer får status som ideala offer medan andra inte gör det. Christie skriver att det finns en större vilja från personer med inflytelse i samhället att skydda personer från att bli överfallna på gatan. Däremot så finns det inte en lika stark vilja att personer, som kan identifieras med dem med inflytelse i samhället, ska anses som gärningsmän. Enligt tesen finns det alltså ett intresse för att vissa brott inte bedöms som lika allvarliga som andra brott och för att vissa brottsoffer inte får rollen som brottsoffer lika lätt. Om en bredare grupp personer skulle anses som offer skulle det innebära att fler personer därigenom kan bedömas som gärningsmän. Indirekt skulle detta i sin tur leda till att personer som kan identifieras med de som innehar makten även kan bli en gärningsman.

Samma anledning kan även ge en förklaring till varför det finns skillnader i den bevisvärdering som görs i rånmål respektive våldtäktsmål. I de mål som ingår i studien utsätts rånoffret för brottet av en person som med ont blod överfaller dem. De är visserligen inte lika ideala offer som en oskuld på väg hem från sin mormor på dagen, men de framstår ändå som relativt oskyldiga till det de blir utsatta för. Rånoffret har inte betett sig på ett sätt som gör att de förtjänar den behandling de får och det är lätt att identifiera sig med deras situation. Här kan även dras en parallell till Christies tes om att alla vill att monster som överfaller någon ska dömas för detta. I det här fallet kan alla vara ett potentiellt offer, men få identifierar sig med gärningsmännen. Därför ligger det i de inflytelserika i samhällets intresse att lyssna på de utsatta och de ifrågasätts inte för sin berättelse eller sitt beteende. Våldtäktsmålet, *Rättsfall L*, kan tas upp som ytterligare ett tecken på att Christies tes kan tillämpas. I *Rättsfall L* utsätts målsäganden i sitt eget hem för en handling av en person som få kan identifiera sig med. En främling överfaller målsäganden och ingen kan ifrågasätta målsägandens beteende. Samtidigt kan de flesta förmodligen känna rädsla för att uppleva något liknande eller avsky för handlingen.

Ur ett viktimologiskt perspektiv och enligt Christies tes om ideala offer, kan förväntningar och förutfattade meningar kring ett offers person och beteende inverka på vilken behandling offret får i rättsprocessen. Exempelvis kan de förutfattade meningarna leda till att våldtäktsoffer som inte uppfyller förväntningarna på ett offer, eller som anklagar personer som inte är ideala gärningsmän, få problem med att ses som tillförlitliga och att få sina utsagor bedömda som trovärdig. Rånoffret har däremot en annan utgångspunkt och kan därför ha lättare för att bli trodda.

I detta sammanhang blir det även intressant att föra en kort diskussion kring okända förövare. I rånmålen handlar det i fyra av målen om okända förövare medan det i tre av målen rör sig om situationer där den tilltalade och målsäganden i någon utsträckning känner varandra. I *Rättsfall A* har målsäganden blivit misshandlad av den tilltalade vid ett tidigare tillfälle, I *Rättsfall D* känner målsäganden den ena tilltalade från Metadonkliniken samt i *Rättsfall E* går parterna och pratar med varandra innan händelsen sker. Dessa mer eller mindre ytliga relationer skulle kunna jämföras med en situation, då två personer går hem tillsammans efter att ha träffats på dansgolvet. Det går alltså inte att avvisa skillnader i bevisvärderingen genom att säga att det i våldtäktsmål är personer som på något sätt känner varandra medan parterna i rånfall är främlingar. *Rättsfall A och E* är även de rånfall, där målsägandens utsaga är den enda bevisningen som läggs till grund för en fällande dom. Det framstår med andra ord inte som om att parternas relation påverkar tingsrättens bedömning.

6.3 Konsekvenser

Det har konstaterats att det finns skillnader i bevisvärderingen och skillnaderna kan ha orsakats av brottsoffrets person eller beteende. Det är därför relevant att föra en diskussion om vilka konsekvenser en sådan differentierad behandling av offer kan ge. I synnerhet är det av vikt att diskutera konsekvenserna utifrån principerna om rättstrygghet och rättssäkerhet.

Oftast när det pratas om rättssäkerhet inom juridiken, så diskuteras rättssäkerheten utifrån den tilltalades perspektiv. Det handlar framför allt om skyddet mot att bli oskyldigt dömd. Rättssäkerhet och principerna om förutsägbarhet, likabehandling och skydd mot godtycke måste dock även gälla brottsoffer. Det är bekymmersamt ur ett rättssäkerhetsperspektiv om det finns skillnader i bevisvärderingen och att brottsoffer därigenom behandlas olika. Det blir än mer bekymmersamt om detta beror på vilket brott eller vilka omständigheter offren har utsatts för. För det första blir det en godtycklig bedömning om en persons beteende eller det brott denne varit utsatt för inverkar för mycket på värderingen. För det andra blir det inte förutsägbart vilken typ av bevisning som då krävs för en fällande dom om detta beror på vilka föreställningar som finns om offret.

Beträffande rättstryggheten så innebär den som ovan nämnt ett skydd för den enskilda mot brottsliga angrepp på dennes liv och integritet. Detta uppnås genom förebyggande åtgärder, brottsbeivring och brottsofferstödande verksamhet. Det är ur flera perspektiv bekymmersamt ur ett rättstrygghetsperspektiv om ett stort antal brottsoffer inte hamnar i kategorin brottsoffer eller om många gärningsmän inom en brottstyp inte blir dömda. När en person inte hamnar i kategorin brottsoffer, så omfattas den inte på samma sätt av den brottsofferstödande verksamheten, vilket både kan påverka individen psykiskt och ekonomiskt.

Vidare kan det leda till ett flertal allvarliga konsekvenser om gärningsmän nästan aldrig döms. Till att börja med försvinner brottets allmänpreventiva verkan om det blir känt att "ingen" döms för ett visst brott. Ett straff som förlorar sin verkan förlorar också respekt, vilket indirekt påverkar medborgarnas syn på staten och rättssystemet. I det långa loppet kan en sådan utveckling få allvarliga konsekvenser för rättssäkerheten. Det kan till exempel ta sig uttryck i att våldtäktsoffer slutar anmäla sina gärningsmän

och i det värsta tänkbara scenariot, kan människor ta lagen i egna händer för att uppnå upprättelse eller hämnd.

Rättssäkerhet för den tilltalade och rättstrygghet samt rättssäkerhet för målsäganden är därför två på sätt och vis motstridiga principer. Ett högt beviskrav leder till att få eller ingen döms för brott som de inte har begått, men ett för högt beviskrav leder även till att få eller ingen döms för brott som de har begått. Det senare scenariot underminerar brottsbekämpningen. I fallet våldtäkt förlorar begreppet sin innebörd och rättstryggheten hamnar i fara om det verkar omöjligt att bli dömd för brottet. Om en sådan uppfattning sprider sig kan det leda till att folk slutar anmäla ”vanliga” våldtäkter, samtidigt som fler utan dåligt samvete kan tvinga sig till sex, eftersom de vet att det inte bedöms som ett allvarligt brott. Det självklara valet, att hellre fria än att fälla, kan därmed i det långa loppet leda till att medborgare tappar tron på rättsystemet och samhällets förmåga till brottsbekämpning. För att hitta rätt balans mellan dessa två motpoler måste problematiken hela tiden hållas i åtanke och diskuteras.

6.4 Bevisvärdering

Under uppsatsens gång har många ifrågasatt utgångspunkten i uppsatsen som går ut på att det i fall då ord står mot ord inte ska spela någon roll vilken handling som åsytas. Ett flertal personer har vänt sig mot detta angreppssätt, men diskussionen har oftast stannat vid argumentet att våldtäkt är mer komplicerat. Detta är till viss del korrekt. Våldtäkt är på vissa sätt mer komplicerat, eftersom det har med sex att göra och sex har genom alla tider varit nära förbundet med moral. Å andra sidan är det kanske just därför som bevisvärderingen vid våldtäkt behöver diskuteras på en saklig nivå, där fokus inte ligger på det sexuella. Fokus bör istället enbart ligga på utsagens bevisvärde och på frågan om utsagan kan bedömas som tillförlitlig när den ställs mot andra faktorer som framkommit i målet.

Syftet med uppsatsen är inte att kritisera domstolen för den bevisvärdering som gjorts. Det skulle i själva verket vara omöjligt med tanke på att det endast är en del av beviskravet som diskuteras, samt att helhetsbilden från rättsalen saknas. Det är dock av vikt att diskutera eventuella skillnader i bevisvärderingen av just den anledningen att det finns så många motstridiga och som det verkar förutfattade meningar inblandade när det gäller våldtäkt. Dessa fördomar finns bland vanliga människor i samhället, högtbildade som lågutbildade, samt med största sannolikhet även i domstolarna. Alla har en åsikt, medvetet eller omedvetet, om omständigheter som har med sex att göra och alla har olika utgångspunkter och erfarenheter när det gäller sex och våldtäkt. När det gäller rån är frågan inte lika infekterad. Att olika måltyper kan beröra människor på så skilda sätt borde i sig leda till att det vore en självklarhet att ha en levande diskussion om vad som är av vikt vid bevisvärderingen, samt att ständigt resonera kring vad som påverkar eller vad som kan påverka en bevisvärdering direkt eller indirekt.

När två personer befinner sig i ett mörkt rum är det förmodligen nästintill omöjligt att avgöra vad som har hänt. Av samma orsak borde det dock vara lika omöjligt att avgöra vad som hänt mellan två personer på en mörk gata utan vittnen. Den ena säger att ett rån har begåtts och den andre nekar till att ha varit på platsen. En person kan ångra ett samlag precis som en annan person vet att denne endast får ut pengar från försäkringen

om han eller hon blir av med sin egendom genom rån. Om alla moraliska betänkligheter och förutfattade meningar om sex skalas bort, är då inte våldtäkt en fullständigt likvärdig situation som ett personrån utan vittnen? Det kan vara omöjligt för rätten att reda ut vad som hänt i de två situationerna, men utgångspunkten borde vara densamma. Att individer går in i en rättsprocess som jämbördiga individer som inte ifrågasätts, bedöms och värderas på något annat sätt än sakligt.

Slutligen kan det vara intressant att ställa frågan om domstolen har ett höjt beviskrav i våldtäktsmål samt diskutera hur värderingen korrelerar till beviskravet utom rimligt tvivel. Som nämnts betyder bevis bortom rimligt tvivel inte att det inte får finnas något tvivel alls, det ska dock endast finnas en teoretisk möjlighet för att åklagarens påstående inte speglar verkligheten. Urvalet av domar är för bristfälligt för att dra någon långtgående slutsats. Utifrån det underlag som finns framstår det dock som att det är svårt att nå upp till beviskravet i våldtäktsmål till skillnad från rånfall där likvärdiga faktorer verkar leda till att beviskravet nås. Om urvalet av rättsfall hade varit större samt lett till samma skillnader i bevisvärderingen skulle det kunna ifrågasättas om inte ”utom rimligt tvivel” närmar sig ett ”utom allt tvivel” i våldtäktsmål.

Det ska dock betonas att då uppsatsens fokus ligger på utsagor och dess tillförlitlighet har det inte gjorts en heltäckande undersökning av domstolens bedömning beträffande beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel”. I en allomfattande bedömning ska alla rekvisit täckas av beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel”, även exempelvis uppsåt. Det senare har fått ny aktualitet i och med Lundamålet som nämnts i inledningen.

Är det värre att sitta i fängelse än att bli våldtagen? Det kan verka hårt att ställa dessa två poler mot varandra, men ibland måste ett påstående dras till sin ytterlighet för att kunna analyseras ordentligt. Det kommer alltid gå att hitta någon form av tvivel i mål, där ord står mot ord och där det redan från början finns en skepsis mot målsägandens utsaga. Människor har i alla tider haft åsikter om sexualitet och hur personer bör och inte bör bete sig när det handlar om sex. Förutfattade meningar kan dock inte användas som en godtagbar orsak till att sexualbrott betraktas annorlunda eller som acceptabelt skäl för att det finns skillnader i bevisvärderingsprocessen. En person som varit utsatt för ett brott bör alltid förtjäna att bli behandlad på ett likvärdigt sätt, oavsett vilket brott som har begåtts mot den. Ett offer är ett offer.

Bilaga A

Översikt över de rättsfall som ej använts i rättsfallsstudien.

- **Mål nr B 5479-11 Rån 12-01-11 RÅN (Dömd)**

I båda de åtal som omfattas av domen rör det sig om flera målsäganden som utsatts för samma gärning och domen kommer därför inte att användas i rättsfallsstudien.

- **Mål nr B 12460-11 12-02-03 RÅN (Dömd)**

Detta rör sig om ett åtal där det finns flera målsäganden som utsatts för samma gärning. Här finns även teknisk bevisning som stödjer utsagan och domen kommer därför inte att användas i rättsfallsstudien.

- **Mål nr B 6184-11 RÅN 12-02-24 RÅN (Dömd)**

Här finns det ett oberoende vittne, som har sett själva gärningen och som styrker målsägandes berättelse. Detta åtal kommer därför inte att användas.

- **Mål nr B 8567-11 12-03-22 RÅN (Åtalet ogillas)**

I detta åtal är målsäganden inte säkra på vem som har begått gärningen och minns inte, samt är inte säkra på om de tilltalade har begått gärningen mot denne. Åtalet kommer därför inte att användas.

- **Mål nr B 8974-11 RÅN 12-03-30 RÅN (Dömd)**

Målsägandes berättelse styrks av ett oberoende vittne som har sett händelsen. Detta åtal kommer därför inte att användas.

- **Mål nr B 3301-11 12-04-05 RÅN (Åtalspunkt 8 dömd, åtalspunkt 12 ogillas.)**

Målet innehåller fem åtalspunkter om rån. Tre av åtalspunkterna är aktuella för undersökningen och redovisas ovan i fallstudien. Åtalspunkt 8 och 12 passar dock inte in i de kriterier som har satts upp för rättsfallsstudien och används därför inte. I åtalspunkt 8 finns det fler målsäganden och i åtalspunkt 12 finns det bevisning, så som en övervakningsfilm som ska styrka åtalet.

- **Mål nr B 6600-11 2012-04-05 RÅN (dömd)**

Här finns det två målsäganden och rättsfallet kommer därför inte att användas i studien.

- **Mål B 7486-11 2012-05-14 RÅN (Åtalet Ogillas)**

Här finns det ett oberoende vittne som vittnar emot målsägandes uppgifter och vars uppgifter läggs till stöd för åtalet. Detta åtal kommer därför inte att användas.

- **B 1346-12 2012-04-19 RÅN (dömd)**

Här finns två vittnen som är på plats och som enligt tingsrätten ger stöd åt målsägandens utsaga. Detta åtal kommer därför inte att väljas.

- **B 9119-11 2012-06-01 RÅN (dömd)**

Rättsfallet innehåller två åtal om rån. I båda fallen blir den tilltalade fälld för rån men i det ena åtalet, åtalspunkt sju, finns ett vittne som i direkt anslutning till händelsen ser vad som händer. Åtalspunkt sju kommer därför inte att användas i undersökningen.

- **Mål B 6986-12 VÅLDTÄKT (ogillas)**

Huvudfrågan i målet rör frågan om målsäganden har befunnit sig i hjälplöst tillstånd. Åtalet kommer därför inte att användas i rättsfallsstudien.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

- Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes – En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Boxbok förlag, Malmö 2004.
- Brottsförebyggande rådet, *Den Nationella trygghetsundersökningen*, 2011.
- Brottsförebyggande rådets statistik över anmälningar. Se statistikdatabasen över anmälda brott. <http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>.
- Christie, Nils, *Det idealiska offret*, i Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur AB, Lund 2001.
- Diesen, Christian och F. Diesen, Eva, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, Nordstedts Juridik AB, Vanda, Finland 2013.
- Enarsson, Therese, *Brottsoffer i rättskedjan – En rättsvetenskaplig studie av förhållandet mellan brottsoffers rättigheter och rättsväsendets skyldigheter*, Iustus Förlag, Västerås 2013.
- Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar & Renfors Cecilia, *Rättegångsbalken* (oktober 2013, Zeteo), kommentar till 35 kap. 1§.
- Gregow, Torkel, *Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn*, SvJT 1996, s. 509.
- Kaldal, Anna & Lainpelto, Katrin, *Nya sexualbrottsprejudikat?*, JT 2009-10, s. 95.
- Lavén, Håkan, *Hur domstolar dömer i brottmål – Om domare, rättegång, bevisning och påföljder*, Nordstens Juridik AB, Vällingby 2013.
- Lindgren, Magnus, *Brottsoffer i rättsprocessen – om ideala brottsoffer och goda myndigheter*, Jure Förlag AB, Stockholm 2004.
- Nordh, Robert, *Bevisrätt B – Bevisbörda och beviskrav*, Iustus Förlag, Västerås 2011.
- Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod*, Fritzes förlag AB, Göteborg 1995.
- Ribbing, Antonia & Sandberg, Bo, i Flyghed (red.), Janne, *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*, Studentlitteratur, Lund 2000.
- Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur AB, Lund 2001.
- Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Nordstedts Juridik AB, 2012.

Offentliga tryck

- Budgetpropositionen för 2006 Bilaga 5 Utgiftsområde 4, Politikområde Rättsväsendet.
- Budgetpropositionen för 2000 Bilaga 7 Utgiftsområden 4,5.
- Kungl. Maj:ts proposition nr 5 år 1942
- SOU 2010:71, *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag*.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

- NJA 1980 s.725
- NJA 1982 s. 164.
- NJA 2009 s. 447 I och II.
- NJA 2010 s. 671

Malmö Tingsrätt

- B 8963-11 12-01-20
- B 3366-11 12-02-02
- B 3301-11 12-04-05
- B 11449-11 12-04-18
- B 9119-11 12-06-01
- B 10139-11 12-01-09
- B 8169-11 12-04-25
- B 8699-11 12-06-29
- B 8427-12 12-10-12
- B 7838-12 12-11-05
- B 9492-12 12-12-12
- B 9259-12 12-12-14

Lund tingsrätt

- B 5865-13 14-01-10